

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«ФОРМУВАННЯ СЕНСОРНИХ ЕТАЛОНІВ У ДІТЕЙ
РАНЬОГО ВІКУ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0120-з
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта»
А. П. Хільченко

Керівник: доцент кафедри дошкільної та початкової освіти,
к. пед. н. _____ М.А. Томченко

Рецензент: викладач кафедри дошкільної та початкової
освіти, к.пед.н. _____ С.В. Сиваш

Запоріжжя
2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 012 «Дошкільна освіта»
Освітньо-професійна програма «Дошкільна освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____

« ____ » _____ 20__ року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ**

Хільченко Анни Павлівни

- 1. Тема роботи:** «Формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку в умовах закладу дошкільної освіти»
керівник роботи Томченко Марина Анатоліївна, кандидат педагогічних наук
затверджені наказом ЗНУ від 14 липня 2021 р. № 1031-с
- 2. Строк подання студентом роботи** 23 листопада 2021 р.
- 3. Вихідні дані до роботи:** матеріали педагогічної практики, курсових робіт
- 4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити):** проаналізувати стан актуальності проблеми формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку; проаналізувати стан сформованості сенсорних еталонів у дітей раннього віку; визначити рівні, показники сформованості сенсорних еталонів у дітей раннього віку; обґрунтувати значення залучення сім'ї до сенсорного розвитку дітей, програми формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку в умовах закладу дошкільної освіти.
- 5. Перелік графічного матеріалу:** 9 таблиць, 6 рисунків.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Томченко М. А.	02.10.20 р.	02.10.20 р.
Розділ 1	Томченко М. А.	04.11.20 р.	04.11.20 р.
Розділ 2	Томченко М. А.	23.03.21 р.	23.03.21 р.
Висновки	Томченко М. А.	07.09.21 р.	07.09.21 р.
Додатки	Томченко М. А.	21.09.21 р.	21.09.21 р.

7. Дата видачі завдання: _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	жовтень-листопад	виконано
2	Написання вступу	листопад	виконано
3	Написання першого розділу	грудень-квітень	виконано
4	Написання другого розділу	травень-вересень	виконано
5	Написання висновків	вересень	виконано
6	Оформлення додатків	жовтень	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	жовтень-листопад	виконано
8	Захист	грудень	

Студент _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 80 с., 9 таблиць, 6 рисунків, 61 джерел.

Об'єкт дослідження: процес формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку.

Предмет: зміст, форми та методи формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку.

М

е

т

а Методи дослідження: логічний, діалектичний; аналіз літературних джерел; аналіз законодавчих документів для визначення нормативно-правового підґрунтя дослідження; емпіричні – діагностичні методи, відповідні завданням дослідження-спостереження, вправи, ігри, опитування.

с Теоретичне значення полягає у визначенні сутності сенсорного розвитку дітей раннього віку, змісту педагогічної роботи у напрямку формування сенсорних еталонів, умов сенсорного виховання і розвитку які мають бути забезпечені у закладі дошкільної освіти.

Практичне значення полягає у розробці та апробуванні педагогічної програми з формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку.

Галузь використання: заклади дошкільної освіти

РАННІЙ ВІК, СЕНСОРНИЙ РОЗВИТОК, СЕНСОРНЕ ВИХОВАННЯ,
СЕНСОРНІ ЕТАЛОНИ, ЗАКЛАД ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ, ВИХОВАННЯ.

:

теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічну програму формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку в умовах закладу дошкільної освіти.

SUMMARY

Khilchenko A. P Formation of sensory standards in young children in the conditions of preschool education

Qualification work consists of an introduction, 2 parts, conclusions, list of references (80 items, 2 of foreign origin) and 1 appendix on 4 pages.

The study reveals the problem of forming sensory standards in young children in preschool education.

The purpose of the study: to theoretically substantiate and experimentally test the pedagogical program of formation of sensory standards in young children in the conditions of preschool education.

The research tasks:

- 1) to define the essence of the concept of "sensory development", sensory education;
- 2) to analyze the age features of sensory development, to determine the conditions, principles, content, forms and methods of pedagogical work on the formation of sensory standards in young children;
- 3) determine the levels, criteria and indicators of the formation of sensory standards in young children;
- 4) to develop and implement in the activities of the preschool educational institution a pedagogical program for the formation of sensory standards in young children;
- 5) analyze the effectiveness of the implemented program.

The research object of the process of forming sensory standards in young children.

The research subject: formation of sensory standards in young children in the conditions of preschool education.

The part 1 «Theoretical foundations of the problem of forming sensory standards in young children» considers the concept of «sensory development», «sensory

education», «sensory standards», features of sensory development of young children, content, tasks, principles of sensory development of young children.

The part 2 «Experimental work on the formation of sensory standards in young children» presents the results of the ascertaining, forming and control stages of the pedagogical experiment; levels, indicators of formation of sensory standards are defined, methodical recommendations for work with children of early age on sensory education are presented.

The obtained results can be used by educators of preschool institutions in the organization of the educational process in the institution of preschool education, sensory development of young children.

The obtained results can be used by educators of preschool education institutions in the process of upbringing and development of preschool children.

Keywords: early age, sensory development, sensory education, sensory standards, preschool education, upbringing.

ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1. Теоретичні засади проблеми формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку	13
1.1. Сенсорний розвиток, сенсорне виховання і його значення для дітей раннього віку.....	13
1.2. Особливості сенсорного розвитку дітей раннього віку.....	31
1.3. Педагогічні умови формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку	43
Розділ 2. Дослідно-експериментальна робота з формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку	54
2.1. Методичні рекомендації з організації процесу формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку	54
2.2. Дослідження сформованості сенсорних еталонів у дітей раннього віку.....	66
2.3. Аналіз ефективності проведеної роботи.....	74
Висновки.....	79
Список використаних джерел.....	81
Додатки	86

ВСТУП

Актуальність проблеми формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку полягає в тому, що формування системи початкових уявлень дітей про навколишній світ є одним із завдань розумового виховання та пізнавального розвитку дитини.

Пізнання починається з чуттєвого ознайомлення з предметами та явищами навколишнього світу, з відчуттів та сприйняття. Перше джерело знань про світ – відчуття. За допомогою відчуттів дитина пізнає окремі ознаки, властивості предметів, які безпосередньо впливають на її органи почуттів. Так малюк дізнається про те, що предмети мають свій смак, колір, величину, запах, звук, вага, температуру та ін. Більш складним пізнавальним процесом є сприйняття, що забезпечує відображення всіх (багатьох) ознак предмета, з яким дитина безпосередньо зустрічається.

Дитина у житті зустрічає різноманіття форм, кольорів та інших властивостей об'єктів, зокрема іграшок та предметів домашнього побуту. Вона знайомиться із витворами мистецтва: музикою, живописом, скульптурою. Малюка оточує природа з усіма її сенсорними ознаками - багатоцвіттям, запахами, звуками. І, звичайно, кожна дитина, навіть без цілеспрямованого виховання, так чи інакше все це сприймає.

Але якщо засвоєння відбувається стихійно, без грамотного педагогічного керівництва із боку дорослих, воно нерідко виявляється поверховим, неповноцінним. Відчуття та сприйняття піддаються розвитку, вдосконаленню, особливо у період дошкільного дитинства. У ранньому дошкільному віці починається процес формування уявлень про сенсорні еталони.

Вік раннього дитинства найбільш сприятливий для вдосконалення діяльності органів чуття, накопичення уявлень про навколишній світ. Значення сенсорного виховання у ранньому та дошкільному дитинстві переоцінити важко.

Саме цей вік більшістю дослідників вважається найбільш сприятливим для вдосконалення діяльності органів чуття, накопичення уявлень про навколишній світ.

Сенсорний розвиток, один із найважливіших напрямів у ранньому віці. Сенсорне сприйняття спрямоване на те, щоб навчити дітей повно, точно і чітко сприймати предмети, їх різноманітні властивості та. Зі сприйняття предметів і явищ навколишнього світу починається пізнання. Усі інші форми пізнання – запам'ятовування, мислення, уяву – формується з урахуванням образів сприйняття, є результатом їх переробки.

Тому ефективний розумовий розвиток неможливий без опори на повноцінне сприйняття. Сенсорний розвиток становить фундамент загального розумового розвитку, має самостійне значення, так як повноцінне сприйняття необхідне для успішного навчання.

Сенсорне виховання включає формування сприйняття сенсорних еталонів – це основні кольори, чорний і білий колір, відтінки, п'ять геометричних форм (коло, квадрат, трикутник, овал, прямокутник), три величини (великий, середній і маленький). Сучасний світ поринув у стрімкому розвитку комунікаційних технологій, а особливо гаджетів. Саме наявність телефонів, планшетів, інших видів електронних гаджетів може впливати на сенсорний розвиток дітей. З одного боку позитивно, адже розвиваючи мілку моторику рук діти навчаються користуватись телефонами, натискати відповідні кнопки тощо. Але гаджети і негативно впливають на розвиток дітей. Діти які надмірно користуються гаджетами мають проблеми у мовленнєвому розвитку, логічному мисленні тощо.

Видатні закордонні вчені в галузі дошкільної педагогіки: О. Декролі, М. Монтессорі, Ф. Фребель, а також відомі представники вітчизняної дошкільної педагогіки та психології: О. Бетехтіна, Л. Венгер, А. Запорожець, Е. Пілюгіна, Н. Сакуліна, Є. Тихєєва, Г. Урунтаєва, А. Усова та ін. справедливо вважали, що сенсорний розвиток, спрямований на забезпечення повноцінного інтелектуального розвитку є однією з основних сторін дошкільного виховання

[10, 82].

У роботах Ш. Абдуллаєвої, Е. Балашова, А. Ганичева, Т. Ліханова, Є. Мерінова, І. Петрова, Е. Пілюгіної, С. Присяжнюк, Є. Селезнева, Ю. Хохрякової доведено, що у ранньому дошкільному віці відбувається активний розвиток процесів відчуття, сприйняття, пізнавальної діяльності дітей.

Проблему розвитку сенсорних здібностей дітей у процесі предметної та продуктивної діяльності розглядали багато дослідників: А. Барехова, О. Бетехтіна, М. Богомолова, Л. Венгер, Н. Венгер, К. Печора, Е. Пілюгіна, Е. Янушко, Т. Поніманська, К. ушинський. У процесі образотворчої діяльності - Т. Козакова, Т. Кисельова, Н. Курочкіна, О. Литвинова, І. Ликова, Н. Сакуліна; конструктивної - Є. Корзакова, Л. Куцакова, Е. Пілюгіна, Н. Піддяков, Є. Фешіна; під час музичного виховання - Н. Ветлугіна та інших.

У дослідженнях цих авторів доведено, що саме у ранньому дошкільному віці відбувається активний розвиток процесів відчуття та сприйняття, формування пізнавальної діяльності дітей. Це забезпечує подальший розвиток мислення, пам'яті, уваги, успішну підготовку до навчання у школі. Підготовка дитини до шкільного навчання - одне з основних завдань дошкільного закладу. Вивчення пізнавальної та перцептивної сфери кожної окремої дитини необхідне виявлення резервів її розвитку та впровадження більш сучасних способів навчання та виховання.

Сенсорне виховання в дітей віком раннього віку найбільш успішно здійснюється в умовах різних дидактичних ігор. Засвоюючи сенсорний досвід стихійно, без систематичного керівництва з боку дорослих, дитина довго йде шляхом спроб і помилок. І лише у вигляді різних дидактичних ігор дитині найлегше засвоїти ознаки предметів. Передумовою ефективного сенсорного виховання є правильно спланований освітній процес що залежить від педагогів у закладі дошкільної освіти та потребує особливої уваги на сьогодні.

Враховуючи актуальність проблеми, її недостатню розробленість в теорії та практиці педагогіки, було визначено тему нашого дослідження: «Формування

сенсорних еталонів у дітей раннього віку в умовах закладу дошкільної освіти ».

Мета – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічну програму формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку в умовах закладу дошкільної освіти.

Відповідно до мети та гіпотези, визначено наступні завдання дослідження:

- 1) визначити сутність поняття «сенсорний розвиток», сенсорне виховання;
- 2) проаналізувати вікові особливості сенсорного розвитку, визначити умови, принципи, зміст, форми та методи педагогічної роботи з формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку;
- 3) визначити рівні, критерії та показники сформованості сенсорних еталонів у дітей раннього віку;
- 4) розробити та впровадити у діяльність закладу дошкільної освіти педагогічну програму з формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку;
- 5) проаналізувати ефективність впровадженої програми.

Об'єкт роботи – процес формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку.

Предмет – зміст, форми та методи формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку.

Методи дослідження: логічний, діалектичний; аналіз літературних джерел; аналіз законодавчих документів для визначення нормативно-правового підґрунтя дослідження; емпіричні – діагностичні методи, відповідні завданням дослідження-спостереження, вправи, ігри, опитування.

Наукове значення отриманих результатів визначається реальною оцінкою рівня сформованості сенсорних еталонів у дітей раннього віку.

Практичне значення полягає у розробці та апробуванні програми формування сенсорних еталонів дітей раннього віку.

Програма може бути корисною для вихователів закладів дошкільної освіти, які цікавляться питаннями організації освітнього процесу в закладі дошкільної

освіти, сенсорного розвитку дітей раннього віку.

Робота складається зі вступу, двох розділів, списку використаних джерел, висновків та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СЕНСОРНИХ ЕТАЛОНІВ У ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

1.1. Сенсорний розвиток, сенсорне виховання і його значення для дітей раннього віку

Саме в дошкільному віці дитина ознайомлюється з навколишнім світом через свої практичні дії з різними предметами, речами. І саме від перших дій залежить подальше враження дитини, які вона передасть у словах, малюнках, іграх. Компетентність у предметному світі складається з умінь дошкільника диференціювати предмети за їх функціональними ознаками, здатністю орієнтуватися в розмаїтті предметів, класифікувати їх, розрізняти за розташуванням у просторі і за віддаленістю, володіння навичками практичного життя, культурного споживання та елементарного виробництва продуктів праці.

Базовий компонент дошкільної освіти як основну її мету визначає вміння дитини жити у злагоді з довкіллям, іншими людьми і з самою собою. Злагода з предметним довкіллям означає вміння дитини безпечно та результативно користуватися будь-якими предметами відповідно до вікових можливостей, докладаючи зусилля, долаючи труднощі, створюючи нове, надзвичайно важливо протягом дошкільного дитинства стимулювати активність дітей, їх природне прагнення діяти, пізнавати, створювати, робити щось корисне.

Сьогодні не можна не рахуватися з тим, що в усьому світі зростає роль особистості. Людина вважається основною цінністю прогресивного суспільства, а турбота про неї – показником рівня розвитку його свідомості. Саме тому педагогічний процес має ґрунтуватися на психології розвитку дитини, на цінності та сенс її буття.

Важко переоцінити значення розвитку сенсорно-перцептивної сфери

дошкільника. Сенсорний розвиток є фундаментом розумового розвитку дитини. Вивченням проблеми сенсорного розвитку та сенсорного виховання займалися багато видатних вітчизняних та зарубіжних педагогів і психологів.

Сенсорне виховання – це система педагогічних впливів, спрямованих на формування способів чуттєвого пізнання та вдосконалення відчуттів та сприймань. Сенсорне виховання має дуже важливе значення для всебічного розвитку дитини. О. Усова відзначала, що 9/10 всього розумового багажу дітей дошкільного віку складають результати діяльності органів чуття. Видатні педагоги – Ф. Фребель, М. Монтесорі, О. Декролі, К. Ушинський, Є. Тихеева, С. Русова відзначали його як одну з основних сторін дошкільного виховання.

Видатний чеський педагог, автор книги «Велика дидактика» Я. Коменський (1592 – 1670) розглядав розумове виховання як важливий засіб формування особистості дитини. Необхідною умовою розумового розвитку, на його погляд, є розвиток чуттєвих основ мислення: пізнання починається з відчуття, відчуття передає пам'яті образи дійсності, яка зберігає їх протягом усього життя. Починати навчання він рекомендував не зі словесного пояснення про речі, а з реального спостереження за ними. У процесі розумового виховання важливу роль відіграють відчуття й уявлення, думки і слова, мова і дії.

Ж. Руссо казав, що виховання має навчити дитину «дивитись, слухати і дотикатись», і не тільки дивитися та слухати неухважно, а й до усього доторкатися, прислухатися, затримувати у руці.

Засновник дитячого садка Ф. Фребель виходив з необхідності використовувати різноманітні ігри для розвитку органів чуття дітей, ознайомлення їх із природою, життям людей, підготовки до школи. Цій меті він підпорядковував дидактичний матеріал, призначений для формування уявлень про форму, величину, просторові відношення, числа, – так звані дари, а також систему занять та ігор, спрямовану на розвиток сенсорики. Дитина, на його думку, наділена, крім основних інстинктів, інстинктом пізнавальним, дослідницьким, який є основою навчальної діяльності. У дошкільному віці

розвиток прагнення до пізнання повинен реалізовуватися через безпосереднє споглядання предметів навколишнього світу.

Опрацьовуючи вітчизняні та сучасні дослідження щодо проблеми розвитку дітей дошкільного віку, слід звернути увагу на вагомий науковий внесок з даного питання дослідників Б. Долинського, О. Івахно, О. Ващенко, В. Воронцової, О. Єжової [6; 7; 9; 10].

Сенсорне виховання – це не лише засіб розвитку чуттєвої сторони дитини, а й засіб формування повноцінної особистості дитини, що надає змогу малюкові відчувати своє «Я», своє місце серед інших.

Основою загального розумового розвитку є сенсорний розвиток. Адже пізнання починається із сприймання предметів і явищ, а далі формується на основі образів сприймання, стає результатом їх перетворення. Як зауважував О. Запорожець, певні системи, тобто закономірно побудовані ряди форм, кольорів, величин та інших якостей речей, отримують певне мовне позначення. Оволодіваючи цими системами, індивід отримує своєрідний набір еталонів, з якими він може зіставити будь-яку сприйняту річ, охарактеризувати її, знайти її місце серед інших.

Чуттєве пізнання має особливо важливе значення у дошкільному дитинстві, оскільки цей період найсприятливіший для формування і вдосконалення діяльності органів чуття, нагромадження уявлень про світ. Це налаштовує на серйозну увагу до сенсорного розвитку дитини у дошкільний період.

Обстоюючи принцип наочності в розумовому вихованні, К. Ушинський наголошував на необхідності того, щоб предмет безпосередньо відображався у душі дитини, її відчуття у цьому процесі перетворювалися на поняття, а з понять складалася втілена в слові думка.

Є. Водовозова вважала, що процес сенсорного виховання має відбуватися одночасно з розвитком вищих психічних функцій, пізнавальних процесів, з якими пов'язаний розвиток мислення, мовлення, пам'яті. Дитину слід вчити

усвідомлено сприймати навколишній світ, розвивати спостережливість. «Якщо вихователь не зумів зробити цього в ту пору, коли у дитини лише починає пробуджуватися спостережливість до навколишнього, яка має таке величезне значення для психологічного життя людини, то розумові здібності дитини поступово притуплюються, і, ставши школярем, вона буде байдуже дивитися на світ».

М. Монтесорі (1870 – 1952) розглядала сенсорний розвиток як важливу складову частину і основу формування особистості: без розвинутих органів чуття не може бути інтелекту і вихованої людини. Чуттєве сприймання є основою розумового і морального життя. Метод М. Монтесорі не просто вказує дитині на якості предметів і явищ навколишнього світу, а дає можливість самостійно набувати знання і відкривати свій внутрішній світ, що значно важливіше, ніж повідомлення з боку дорослих. Система сенсорного виховання М. Монтесорі включала поняття «сенсорна культура дитини». Вона розглядає сенсорний розвиток як важливу складову частину і основу формування особистості: без розвинутих органів чуття не може бути інтелекту і вихованої людини. Метод М. Монтесорі не просто вказує дитині на якості предметів і явищ навколишнього світу, а дає можливість самостійно набувати знання і відкривати свій внутрішній світ, що значно важливіше, ніж повідомлення з боку дорослих. Матеріал, розроблений М. Монтесорі, побудований так, щоб розвивати окремі сфери відчуттів, вчити слухати тишу і звуки, розрізняти кольори, форму, вагу та інше. Цінність згаданої системи виховання полягає у тому, що дидактичний матеріал у ній – не самоціль, а засіб.

Система сенсорного виховання М. Монтесорі була високо оцінена С. Русовою, яка сама розглядала розвиток органів чуття як перший крок до самостійної свідомості дитини.

Л. А. Венгер поділив процес сенсорного виховання у дошкільному віці на підготовчий етап (перші три роки життя) та систематичне засвоєння дитиною сенсорної культури. Довів, що формування еталонних уявлень відбувається до

засвоєння дитиною систем сенсорних еталонів. Оскільки уявлення є результатом застосування вже засвоєних стереотипних сенсорних дій, Венгер припустив, що відповідні умови для їхнього формування мають у всіх видах діяльності та під час рішення будь-яких задач, які містять сенсорне орієнтування. До цього припущення вчений дійшов завдяки умовиводу: шлях навчання дітей цілеспрямованому обстеженню, не може бути застосований в ранньому віці за трьома обставинами: недостатні вікові можливості, складна система сенсорних еталонів, не сформована система уявлень.

Радянський психолог і дитячий дефектолог О. А. Венгер в 1977 році захистила докторську дисертацію на ступінь доктора психологічних наук на тему «Сенсорний розвиток і сенсорне виховання аномальних дітей дошкільного віку (глухих, слабочуючих і розумово відсталих)».

О. Запорожець, О. Усова вказували на те, що основним у формуванні сенсорних здібностей дітей є навчання їх узагальненим способам обстеження предметів, перенесення засвоєних способів дій в нові умови, на нові предмети. Це дає можливість дітям самостійно орієнтуватися в різноманітних властивостях нових предметів.

В усьому світі проблемою навчання і виховання дітей з особливими потребами надається надзвичайне значення. Особливості розвитку таких дітей зумовлюють необхідність розширення теоретичних та експериментальних досліджень умов виховання і навчання, розробки нових методик для корекції їхнього розвитку.

Одна із найвідоміших педагогів, яка на початку своєї професійної діяльності працювала з дітьми, котрі мали вади у розвитку – це італійка Марія Монтесорі.

Перші педагогічні системи виховання дітей з порушенням у психофізичному розвитку ґрунтувалися на оптимістичних поглядах, щодо розвитку моторики, органів чуття, інтелекту, волі.

М. Монтесорі довела, що за умови поглибленого використання

педагогічних і методичних засобів впливу можливе покращення розвитку дітей з особливими потребами.

М. Монтессорі часто відвідувала притулки для розумово відсталих дітей, обстежувала хворих та відбирала пацієнтів для клінік. М. Монтессорі дотримувалась думки, що розумова недорозвинутість це швидше педагогічна, ніж медична проблема. Упродовж багатьох років М. Монтессорі вивчала досвід Жанна Ітара, який вперше практично довів можливість виховувати і навчати розумово відсталих дітей. Спостерігаючи за дітьми М. Монтессорі визначила такі поняття як «формування волі дитини», «свобода та її ліміти», «підготовче середовище», «сенситивні періоди», «допитливий розум дитини».

М. Монтессорі зробила величезний внесок у розвиток спеціальної освіти, життя вона присвятила вихованню та навчанню дітей, які мали відхилення у психофізичному розвитку.

Сенсорний розвиток дитини – це розвиток її відчуттів і сприймань, формування уявлень про зовнішні властивості предметів: її форму, колір, розмір, положення у просторі тощо. Він становить фундамент її розумового розвитку.

Чуттєве пізнання має виключне важливе значення у дошкільному дитинстві, яке є найбільш сприятливим періодом формування і вдосконалення діяльності органів чуття, нагромадження уявлень про оточуючий світ.

Сенсорне виховання - це система педагогічних впливів, спрямованих на формування способів чуттєвого пізнання і вдосконалення відчуттів і сприймань.

Головні завдання сенсорного виховання:

- формування у дітей системи перцептивних дій;
- системи сенсорних еталонів;
- уміння самостійно їх застосовувати у власній діяльності.

Сенсорне виховання має важливе значення для всебічного розвитку дитини.

У словнику термінів із загальної та соціальної педагогіки сенсорне виховання трактується як складова частина розумового та фізичного виховання

дитини, спрямована на розвиток її відчуттів та сприйняття; все це відбувається тоді, коли дитина пізнає навколишній світ у вигляді ознайомлення з предметами.

Сенсорні процеси є першим, важливим ступенем пізнання, тим самим формують область чуттєвого пізнання. У разі сенсорне виховання виступає як основи розумового виховання дитини. Сенсорне виховання – це основа розумового розвитку, як наслідок, основа естетичного виховання.

У результаті сенсорного виховання формується перехід від чуттєвого до раціонального пізнання, від простого сприйняття уміння мислити, формується фундамент наступної інтелектуальної діяльності. Разом про те розвиток сенсорних процесів грає істотну роль у вдосконаленні практичної діяльності [5].

Формування форми, величини, просторових відносин між предметами, кольору, а також музичного слуху, вдосконалення звукового аналізу промови та інших. всі ці сприйняття включає сенсорне виховання. Важливе значення сенсорне виховання має у дошкільному дитинстві, оскільки у період інтенсивно розвиваються сенсорні процеси. Відбувається це не ізольовано, а процесі різних видів осмисленої діяльності, тобто формуються різні сенсорні можливості.

Можемо відзначити, що цілеспрямований процес педагогічного впливу з метою забезпечення формування розумового пізнання та вдосконалення відчуттів та сприйняття є сенсорним вихованням дошкільнят.

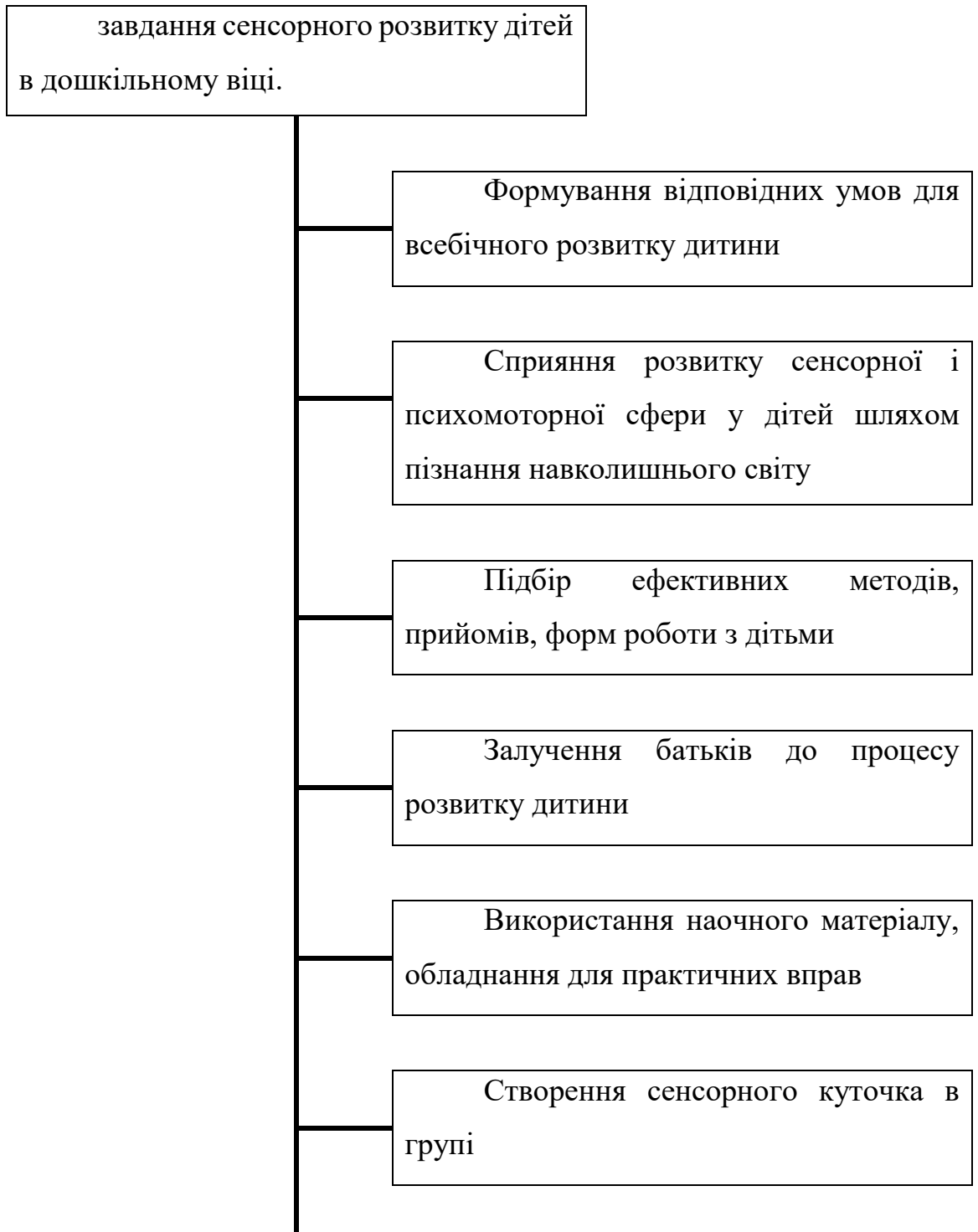
Одним із найпростіших процесів пізнання є відчуття. Цей процес відбувається як відображення окремих властивостей предметів та явищ навколишнього середовища, за їх безпосереднього впливу на органи почуттів. Процес відчуття є одним з перших, важливих джерел отримання інформації про навколишній світ і своє тіло.

Як зазначено вище, відчуття – це первинне пізнання, його йде сприйняття. Сприйняття відбиває предмети і що відбуваються явища певної комбінації, послідовності при безпосередньому вплив на організм і органи почуттів. Цією дією сприйняття відрізняється від відчуття [8].

Сенсорне виховання неможливе без розвитку аналізаторів у дитини. Це

означає навчити малюка вмінню обстежити предмети (такі дії в психології називаються перцептивними).

Одним з основних завдань сенсорного виховання є формування навичок порівняння, синтезування, узагальнення, розвитку думки та уявлення про предмет через його безпосереднє, близьке сприйняття. На рисунку 1 представлено завдання сенсорного розвитку дітей в дошкільному віці.

Формування картотеки ігор сенсорного виховання дітей

Рисунок 1.1. Завдання сенсорного розвитку дітей в дошкільному віці

Розглядаючи відчуття, можна виділити чотири види:

- чути, відчувати звук – слухові відчуття;
- відчути запах – нюх;
- відчуття чотирьох смакових констант: кисле, солодке, солоне, гірке, решта смакових відчуттів, є сполучення різних комбінацій – це смакові відчуття;
- чутливість шкіри, сприйняття холоду, тепла, болю та ін., є дотик.

Освоєння сенсорних еталонів дітьми є елементом сенсорного виховання. Це необхідно для цілеспрямованості та гармонізації даного процесу за допомогою узагальненого досвіду людства за сенсорними знаннями.

Слід зазначити різноманітність якостей предметів, проте виділяються найбільш значні сенсорні зразки, їх необхідно освоїти дошкільникам: вага, довжина, геометричні фігури, кольори, величина, форма, звук, запах тощо.

Безсумнівно, процес засвоєння цих сенсорних еталонів досить тривалий. Тим не менш, при засвоєнні даних еталонів відбувається розвиток дитини у всіх напрямках, найважливіше у дитини розвивається мова та відбувається розумовий розвиток.

Важливу роль відіграє суспільний досвід. Культурні навички дитини формуються за допомогою освоєння суспільного досвіду. Це свідчить про те, що процесі, що включає формування потреб і здібностей дитини як цілісної особистості, досить глибокий [37, с. 9-10].

Психічний розвиток дитини – це результат сукупності біологічних факторів та факторів соціального характеру. І на будь-якому віковому етапі, що відбувається засвоєння людського досвіду, розвивається у своєму контексті. Певною мірою обумовлено біологічним дозріванням.

Сукупність біологічного та соціального факторів у процесі змінюється, можуть виникнути нові зв'язки, що призводить до нових рівнів фізичного та психічного розвитку.

Нейроанатомічні структури повинні бути повноцінними, тому що це одна з важливих умов розвитку малюка. Фізіологічні механізми мозкової діяльності, як і інші функціональні системи організму, безсумнівно є однією з необхідних умов.

Важливо відзначити, що організація активної діяльності дитини, умови організації цієї діяльності забезпечують розвиток та формування морфофункціональних систем мозку, що забезпечують вищу нервову діяльність. Все це можливо при взаємодії із навколишнім середовищем.

Саме виходячи з цих умов мозок дитини функціонує нормально і дозволяє забезпечити формування однієї зі специфічних здібностей людини.

В результаті проведення активної діяльності дитина пізнає суспільний досвід, це відбувається при контакті безпосереднього спілкування, при вивченні предметної діяльності, при використанні ігор або навчання та багато іншого. Наявність протиріч, які неминуче виникають за безпосередньої активної діяльності малюка, народжуються сили розвитку [39, с. 9-10].

Соціальні умови, де знаходиться дитина, накладають свій відбиток на індивідуальний розвиток малюка, його діяльність. Тому необхідно враховувати під час аналізу діяльності цей факт.

Спілкування необхідне психічного розвитку, отже, потрібен індивідуальний психологічний аналіз дій.

З ранніх етапів психічного розвитку малюка, сам розвиток набуває індивідуального особистісного характеру. Це дозволяє припустити, що на даному етапі відбувається тісний контакт дитини та дорослої. При зміні етапів дорослішання малюка формуються певні навички: на першому етапі формуються спільні дії з дорослими, другою - наслідування.

Згодом наслідування поступається місцем самостійності і творчості. Перед

батьками розкриваються різні особливості дитини, що відбивають конкретну систему його стосунків із дорослими [38, з. 9-10].

Наявність зв'язків між дорослим та дитиною не бувають раз і назавжди даними. Це обумовлено рівнем психологічного та особистісного малюка. Відповідно, постійно потрібна перебудова зв'язків з урахуванням кожного вікового етапу.

Зокрема в дитинстві основним є емоційно-позитивне спілкування дитини з дорослим. Надалі воно змінюється предметно-дієвим, та був і мовним спілкуванням. Психічний розвиток дитини та становлення її особистості найтіснішим чином пов'язані з процесом навчання та виховання.

Загально встановленим фактом розвитку дитини є те, що уявлення про навколишнє середовище формуються за двома напрямками: стихійно-практичним впливом з навколишнім середовищем та з однолітками та цілеспрямованим навчанням, організованим дорослим. І той і інший шлях роблять свій внесок в організацію психіки дитини.

Таким чином, необхідно проведення аналізу навколишньої дійсності. Існує безліч способів організувати активність дитини, враховуючи при цьому її здібності, від того, яким способом відбувається організації - залежить розвиток здібностей малюка. Навіть за найсприятливіших передумов розумових здібностей, але при цьому відсутня самоорганізація дитини, елементарне спілкування, природні здібності не будуть розвинені.

Отже, основний підхід генетичної теорії, що визначає стратегічну лінію розробки багатьох практичних питань, полягає, виходячи з положень прикладної дитячої психології, у здійсненні контролю за ходом та змістом, а також за умовами психічного розвитку дитини та надання допомоги з організації оптимальних форм її діяльності та спілкування. Одним із великих і дуже відповідальних періодів дитинства є дошкільне життя. Безсумнівно, у період формується особистість дитини.

У цей час активно розвиваються психічні функції, відбувається

формування складних видів діяльності, в даному випадку ігровий, також спілкування з дорослими і однолітками, а також формуються з пізнавальні здібності [37, с. 11-12].

В світі дитини починає формуватися певна структура потреб та мотивів, крім цього формується самооцінка дитини, вольова регулятивна поведінка. Якщо порушиться одна з ланок даного механізму розвитку малюка, то це загалом вплине на подальший розвиток дошкільника.

Одне з найважливіших особливостей цього віку і те обставина, що відповідає за сприятливість чи несприятливість латентного характеру. Зокрема деякі несприятливі прояви носять перехідний, тимчасовий характер, і, в міру дорослішання дитини, вони губляться, минають. З іншого боку до кінця дошкільного періоду у дитини розвиваються особливості особистісного реагування, відбувається вибудовування ієрархії мотивів та цінностей.

Є свідчення численних фактів, де відповідні інтелектуальні чи емоційні якості, за впливу багатьох причин, не набувають належного розвитку у ранньому віці. Це, у свою чергу, негативно позначається на розвитку та недоліки надалі дуже складно подолати, часом це навіть неможливо.

Досвід вітчизняної психології свідчить, що в основі розвитку дитини лежить оволодіння ним різними видами пізнавальних орієнтовних дій, чільне місце серед яких займають перцептивні та розумові [32, с. 11-12].

Розвиток перцептивних та розумових дій у дітей відбувається у вигляді інтеріоризації зовнішніх, матеріальних, орієнтовних процесів, коли, обстежуючи предмети, деякі природні явища, вони виділяють їх властивості і встановлюють відносини з-поміж них у вигляді різноманітних реальних маніпуляцій.

У свою чергу, зовнішні орієнтовні дії або виникають усередині практичної діяльності в результаті перетворення практичних дій на спонукальні, орієнтовні, або засвоюються дитиною під час навчання. На кожному віковому етапі дитина опановує пізнавальні дії певного типу.

Отже, в дошкільний період у дітей активно розвиваються органи почуттів,

за допомогою образно-наочного мислення вони отримують інформацію про те, що їх оточує, пізнають форму предметів та їх властивості. Саме для вдосконалення цих навичок у процесі виховання окремо виділяється сенсорний розвиток.

Сенсорне виховання – це розвиток та вдосконалення розвитку у дошкільнят відчуттів, сприйнятів та уявлень. Ці процеси – перший етап чуттєвого пізнання світу, з їхньої основи формується чуттєве пізнання світу й надалі розумове виховання, тому своєчасне розвиток сенсорних почуттів в дитячому віці вкрай важливо. Вирішення цього завдання дозволить надалі дитині здійснювати успішну психологічну діяльність.

В основу сенсорного виховання входить вдосконалення його знань та навичок щодо зовнішніх властивостей та розмірів предметів та явищ, простору та часу. Дитина починає адекватно сприймати форми та величини, відстані, розрізняти кольори, оцінювати вагу та температуру, розвивається музичний слух.

Сенсорний розвиток, за твердженням Ю. Хохрякова, у вітчизняній науці трактується як процес незворотних якісних та кількісних позитивних змін, що відбуваються під впливом прилучення дітей до сенсорної культури, створеної суспільством.

У психології висунуто вчення про роль предметної діяльності у формуванні сприйняття як цілісного образу предмета внаслідок практичного вичленування людиною предмета у діяльності. Б. Ананьєв, А. Леонтьєв та інших. довели, що сенсорика розвивається у ході пасивного споглядання дійсності, а й у процесі активної практичної діяльності.

Досліджуючи природу сприйняття та відчуття, І.М. Сеченов показав, що це діяльності походять від рефлексу і зберігають його структуру. Відчуття як явище виникає лише у складі рефлекторного акту з його «руховими наслідками» Предметна діяльність, на думку вченого, постає як умова практичного здійснення, перш ніж бути даною у відчуттях. Наші відчуття та сприйняття не

мали б якості предметності, віднесеності до об'єктів зовнішнього світу без участі руху [12, 65].

Велике значення сенсорному вихованні має формування в дітей раннього віку сенсорних еталонів.

Сенсорні еталони - це уявлення про чуттєво сприймаються властивості об'єктів. Ці уявлення характеризуються узагальненістю, оскільки у яких закріплені найістотніші, основні якості [6, 64].

Сенсорні еталони – це узагальнені сенсорні знання, сенсорний досвід, накопичений людством протягом усього свого розвитку. Зовнішні якості та властивості предметів навколишнього світу надзвичайно різноманітні. У ході історичної практики виділилися системи тих сенсорних якостей, які є найбільш значущими для тієї чи іншої діяльності: системи заходів ваги, довжини, напрямків, геометричних фігур, кольору, величини; звуків за висотою та ін [9, 8].

«Окремий індивід протягом дитинства засвоює подібні системи і навчається користуватися ними як системами чуттєвих мірок або еталонів для аналізу навколишнього і для систематизації свого сенсорного досвіду», – пише А. Запорожець [49, 17].

Л.А.Венгер також вважає, що процес сенсорного розвитку полягає в ознайомленні дошкільнят з сенсорними еталонами та вироблення у них перцептивних операцій із застосування цих еталонів з метою обстеження предметів та явищ, виділення їх властивостей, їх характеристики [46, 65].

Уявлення про сенсорні еталони – це наочний образ сенсорних знань, сенсорного досвіду (кольору, величини, форми, смаку, запаху, фактури, тяжкості, звучання предметів навколишнього світу, орієнтування у просторі) відтворений з пам'яті уяву [13, 49].

Формування уявлень про сенсорні еталони – процес, що відбувається складно і довго, оскільки дитина має навчитися дізнаватися і запам'ятати в такий спосіб, щоб сформувалося чітке уявлення про кожну властивість, найважливіше навчитися користуватися отриманими знаннями і уявленнями при пізнанні нових

предметів і явищ навколишньої дійсності.

Засвоєння сенсорних еталонів дітьми є елементом сенсорного виховання. Це необхідно для цілеспрямованості та гармонізації даного процесу за допомогою узагальненого досвіду людства за сенсорними знаннями.

Кожен сенсорний еталон має своє словесне позначення: міри ваги, міри довжини, колірний спектр, розташування нот на нотному стані, площинні та об'ємні геометричні фігури та ін.

Еталони - тривалий і складний процес, основна вага якого лягає на роки шкільного навчання. У роки життя в дітей дошкільного віку формуються передумови сенсорних еталонів. З другої половини першого року на початок третього року формуються звані сенсомоторні уявлення. У цей період життя малюк відображає окремі властивості предметів, які мають важливе значення для його рухів.

Сенсорні еталони — зразки якостей предметів, створені людством у процесі суспільно-історичного розвитку.

Еталонами кольору є сім кольорів спектра та їх відтінки; еталонами форми — геометричні фігури; величини — метрична система мір та ін. Засвоєння сенсорних еталонів не обмежується дошкільним віком, а є досить складним і тривалим процесом.

Сучасна педагогічна наука на основі даних психології і педагогіки окреслює зміст сенсорного виховання, яке має здійснюватися за принципом формування, збагачення і поглиблення орієнтування дітей (починаючи з раннього віку) у навколишньому світі. Ознайомлення з кольором, формою, розміром предметів повинно відбуватися одночасно з удосконаленням звукового аналізу мови, формуванням музичного слуху, розвитком м'язово-суглобової чутливості та ін. Ці вміння є важливими для музичної, образотворчої, трудової діяльності, мовленнєвого спілкування. Опанування дитиною сенсорних дій поєднується з різноманітною діяльністю, що забезпечує життєву придатність сенсорних знань і вмінь. Сенсорне виховання передбачає і спеціальну роботу

щодо ознайомлення дітей із сенсорними еталонами, спеціальними способами зіставлення якостей предметів із засвоєними зразками, тобто із способами обстеження предметів.

На кожному етапі дошкільного дитинства завдання і зміст сенсорного виховання конкретизують його загальну мету. Останні наукові дані свідчать про можливість формування у дітей протягом перших років життя тонких диференціювань предметів різних форм, розмірів, кольорів та їх відтінків.

Починаючи з семи тижнів, дитина стежить за предметами, що переміщуються, розрізняє кольори. Тримісячні діти розрізняють об'ємні форми (прямокутна призма, куб, куля та ін.). Тому сенсорне виховання слід починати якомога раніше, щоб використати природні можливості дитини.

За стихійного засвоєння сенсорного досвіду в дитини можуть скластися хибні уявлення про якості предметів, і процес їх засвоєння штучно затягнеться у часі. Тому сенсорне виховання повинно послуговуватися методом навчання.

Дитині складно дається пізнання просторових відношень. Нелегким є формування уявлень про час, який діти сприймають не конкретним аналізатором, а шляхом чергування явищ життя, що постійно повторюються: день змінюється вечором, заняття — прогулянкою, а прогулянка — обідом тощо. У формуванні часових уявлень важливо досягти розуміння часової послідовності й тривалості. Для цього слід спрямовувати пізнання дитини від розуміння короткого проміжку часу до усвідомлення частин доби, від правильного розуміння понять «учора», «сьогодні», «завтра» до засвоєння послідовності днів тижня, пір року та ін.

Періоди засвоєння сенсорних еталонів у дошкільному віці

1) перед еталонний період (від народження до початку 3-го року життя);

дитина відображає окремі особливості предметів, здебільшого суттєві, важливі для безпосереднього використання;

2) період предметних еталонів (до 5-ти років); образи якостей

предметів дитина зіставляє з певними предметами;

3) набуття якостями предметів еталонного значення (від 5-ти років і далі); дитина співвідносить якості предметів із загальноприйнятими еталонами: вода холодна, стільниця прямокутна, електролампочка скляна тощо.

Розвиток сприймання відбувається в процесі різноманітної діяльності, кожен вид якої має свої основи і забезпечує ефективну динаміку певних сенсорних процесів.

Процес сенсорного виховання у дошкільному віці поділяють на такі етапи:

1) підготовчий етап (перші три роки життя). На першому році життя головний зміст сенсорного виховання полягає у забезпеченні дитині різноманітних зовнішніх вражень. З розвитком хапальних рухів слід допомогти пристосувати їх до форми, розмірів і місцезнаходження предмета. Поступово для дитини ці якості набувають певного значення (маленьке береться однією рукою, велике — двома).

На другому і третьому роках життя дитину необхідно ознайомити з властивостями предметів: формами, кольорами, розмірами та ін. Дії з предметами слід організовувати так, щоб для досягнення результату доводилося зіставляти предмети за формою, розміром, установлювати їх схожість або відмінність.

Виконуючи продуктивні дії, дитина на 3-му році життя вже знає, що форма, розмір, колір — постійні ознаки предметів, як користуватися цими предметами.

2) систематичне засвоєння дитиною сенсорної культури. Після трьох років слід переходити до систематичного ознайомлення із сенсорними еталонами та способами їх використання. У сприйманні кольору сенсорними еталонами є хроматичні (забарвлені) кольори спектра (червоний, оранжевий, жовтий, зелений, блакитний, синій, фіолетовий) та ахроматичні (білий, чорний). Спочатку слід формувати уявлення про білий і чорний, далі про хроматичні кольори (із блакитним знайомлять трохи пізніше). Діти повинні засвоїти також і

відтінки кольорів.

Ознайомлення з еталонами форми (геометричними фігурами) у сенсорному вихованні відрізняється від їх вивчення у процесі формування елементарних математичних уявлень. Його метою є пізнання відповідної форми, називання і вміння діяти з нею, а не аналізувати її.

Еталонами величини є умовні мірки. У процесі сенсорного виховання, на відміну від математичної підготовки, можна не використовувати метричну систему, а встановлювати розміри предмета залежно від місця, яке він займає в ряду однорідних (великий, маленький, найбільший).

Уявлення про розмір ускладнюються у процесі переходу від порівняння двох-трьох предметів до багатьох, що утворюють ряд величин, які зменшуються або збільшуються. Пізніше дітей ознайомлюють з відтінками кольору, варіантами геометричних фігур, відношеннями за розміром, що виникають між елементами ряду, який складається з більшої кількості предметів. Одночасно їм розкривають способи обстеження предметів: групування за кольором і формою на основі зразків-еталонів, послідовний огляд і опис форми, виконання дій окоміру. І, нарешті, слід розвивати аналітичне сприймання — вміння орієнтуватись у поєднанні кольорів, виділяти окремі виміри величин, розрізняти форму предметів.

Більшість дослідників вважає недоцільним відокремлення до трьох років продуктивної діяльності дітей, дидактичних ігор і вправ із сенсорного виховання. Пізніше продуктивна діяльність ускладнюється, навчання її набуває плановірності й систематичності. Сенсорне виховання у цей період відокремлюється і реалізовується під час організованих дидактичних ігор і вправ.

Сучасні програми навчання і виховання дітей у дошкільних закладах, крім програми «Малютко», як правило, не містять розділу «Сенсорне виховання».

Завдання його реалізуються в інших розділах, у яких ідеться про мовленнєвий розвиток дітей, ознайомлення їх з навколишнім світом, розвиток

продуктивних видів діяльності.

Більшість дослідників вважає недоцільним відокремлення до трьох років продуктивної діяльності дітей, дидактичних ігор і вправ із сенсорного виховання. Пізніше продуктивна діяльність ускладнюється, навчання її набуває плановності й систематичності. Сенсорне виховання у цей період відокремлюється і реалізовується під час організованих дидактичних ігор і вправ. Протягом дошкільного дитинства сенсорна культура формується у взаємозв'язку з розвитком мовлення і мислення, оскільки сприймання живить мислення чуттєвим матеріалом, а мислення сприяє розвитку сприймання, збагачує його. Відчуття і сприймання не є пасивними процесами. Вони розгортаються як особливі дії аналізаторів, спрямовані на обстеження предмета, його якостей і властивостей. Протягом дошкільного дитинства сенсорні процеси виокремлюються у самостійні довільні дії, на основі яких формуються способи спостереження, розглядання, пошуку.

Отже, з огляду на вищезазначене, можна зробити висновок що сенсорний розвиток є надважливим у дошкільному дитинстві та ранньому віці, цей процес є передумовою ефективного всебічного розвитку дитини у майбутньому.

1.2. Особливості сенсорного розвитку дітей раннього віку

Сенсорний розвиток дошкільника включає дві взаємопов'язані сторони — засвоєння уявлень про різноманітні властивості предметів і явищ та оволодіння новими діями, які дають змогу повніше та більш диференційовано сприймати світ.

Ще в ранньому віці у дитини накопичилося певне коло уявлень про ті чи інші властивості предметів, і деякі з таких уявлень виконували роль зразків, з якими порівнювалися нові предмети у процесі їх сприймання. Тепер же починається перехід від предметних зразків, що базуються на узагальненні індивідуального досвіду дитини, до використання загальноприйнятих сенсорних еталонів, тобто вироблених людством уявлень про основні різновиди

властивостей і відношень (кольору, форми, розмірів предметів, їх розташування у просторі, висоти звуків, тривалості проміжків часу тощо).

Поступове ознайомлення дітей з різними видами сенсорних еталонів та їх систематизація — одне з найважливіших завдань сенсорного виховання в дошкільному віці. Його основою має бути організація дорослими дій дітей з обстеження та запам'ятовування основних різновидів кожної властивості, що здійснюється передусім у процесі їх навчання малюванню, конструюванню, ліпленню та ін.

У дошкільному віці відбувається зниження порогів чутливості (зорової, слухової та ін.). Зростає гострота зору, спроможність розрізняти відтінки кольорів, розвивається звуковисотний та фонематичний слух, відчуття дотику тощо. Усі ці зміни є наслідком того, що дитина оволодіває новими способами сприймання, які мають забезпечити обстеження предметів та явищ дійсності, їх різноманітних властивостей та взаємозв'язків.

Органи чуттів дітей до початку дошкільного віку за своєю будовою та деякими особливостями функціонування схожі з органами чуттів дорослих людей.

Гострота зору в дошкільному віці росте безперервно (див.Табл.1.1).

Таблиця 1.1.

Середня дистанція, з якої діти дошкільного віку бачать розрив у кільці Ландольта (за даними Т. В. Єндовицької)

Вік дітей	Середня дистанція (в см)
4 5 років	207,5
5 6 років	270,0

Кільце Ландольта – зображення чорного кільця з розривом, яке слугує для визначення гостроти зору. Таблиця 1.2.

Таблиця 1.2.

Гострота зору (в см дистанції) у звичайній ситуації та у грі (за даними

Т. В.Єндовицької)

Вік дітей	Звичайна ситуація	Гра	Приріст (в %)
4 5 років	283	331,4	17,2
5 -6 років	287	372	29,8

В ранньому дитинстві сприймання завжди включене в предметну діяльність.

Рідко можна побачити дитину молодшу 2,5 – 3 років, яка довго б роздивлялася предмети, не діючи з ними. В дошкільному віці процеси сприймання поступово виокремлюються і починають формуватися як відносно самостійні, цілеспрямовані процеси зі своїми специфічними завданнями та способами.

Ефективність розрізнення кольору і форми та його рівень у дітей дошкільного віку залежать від того, яке значення мають ці ознаки в діяльності дитини. Якщо вони є суттєвою умовою дії і безпосередньо зв'язані зі змістом завдання, що виконується, то діти дошкільного віку однаково легко виділяють у предметах колір і форму, представлено у таблиці 1.3

Таблиця 1.3.

Орієнтація на різні ознаки об'єктів в залежності від змісту завдання (в % до загальної кількості випадків) (за даними З. М. Богуславської)

Завдання	Орієнтовна ознака	Вік дітей		
		3 – 4 роки	4 – 5 років	5 – 6 років
Розкладання фігур на кольоровому фоні	Колір	50	70	10

Викладання на однобарвному кресленні	Форма	80	100	10
Викладання на різнобарвному кресленні	Форма та колір	70	100	10

Зорове сприймання, вбираючи в себе досвід інших видів орієнтовно-дослідницької діяльності, стає в дошкільному віці одним із основних засобів безпосереднього пізнання предметів і явищ навколишньої дійсності.

Уміння роздивлятися предмети, спостерігати за ними з'являється з середини дошкільного віку. Ця якість сприймання – керованість – виникає у процесі спеціальної педагогічної роботи з дітьми. Н. Сакуліна виявила, що при такій роботі вміння дітей вести цілеспрямоване спостереження може розвиватися до досить високого рівня.

На початку дошкільного віку процес зорового сприймання здійснюється на основі вказівних жестів дитини. Вона показує послідовно всі предмети і таким чином знаходить той, який шукає. Потім необхідність у такій опорі відпадає, її замінює слово, яким дитина констатує та закріплює результати своїх пошуків. І лише до кінця дошкільного віку сприймання стає своєрідною дією, яка внутрішньо регулюється.

У розвитку сприймань дошкільників провідне значення набуває мовлення дітей. Називаючи ті чи інші якості або ознаки предметів, дитина тим самим виділяє їх; називаючи предмети, вона відділяє їх один від одного; визначаючи в мовленні їх стан або дію, дитина осмислює реальні відношення між предметами. Збагачення дитячого мовлення словами – назвами якостей, ознак, станів предметів та відношень між ними – є важливим фактором розвитку цілеспрямованого, осмисленого сприймання.

Таким чином, найбільш суттєвою зміною процесів сприймань на протязі

дошкільного віку є те, що вони виокремлюються в самостійні мимовільні дії, всередині яких починають формуватися особливі способи спостереження, роздивляння, пошуку, виконання перших перцептивних завдань.

Перцептивні дії – структурні одиниці процесу сприймання у людини, які забезпечують свідоме перетворення сенсорної інформації, що забезпечує побудову образу, адекватного предметному світу [15;55].

Перцептивні дії, адекватні об'єкту, починають формуватися у дітей 5 – 6 років, їх характерною ознакою є розгорненість, включення до свого складу великої кількості рухів рецепторних апаратів, що здійснюються рукою чи оком.

Значення сенсорного розвитку дітей раннього віку є незаперечним і полягає в наступному:

- необхідна основа для розвитку інтелекту;
- при взаємодії із зовнішнім світом відбувається процес упорядкування уявлення про зовнішній світ;
- сприяє розвитку спостережливості, уваги, мислення, уяви;
- формує здатність пізнати та застосувати на практиці різні способи обстеження предметів;
- сприяє засвоєнню сенсорних еталонів.

Засвоєння сенсорних еталонів – процес, що відбувається складно і довго, оскільки дитина має навчитися впізнавати і запам'ятати в такий спосіб, щоб сформувалося чітке уявлення про кожну властивість, найважливіше навчитися користуватися отриманими знаннями і уявленнями при пізнанні нових предметів і явищ навколишньої дійсності. Протягом тривалого часу відбувається вміння дитини користуватися сенсорними еталонами, як способами сприйняття навколишнього, і цей період має певні відрізки часу (етапи) [11]:

Передеталонний етап - використовується зразок одного предмета при сприйнятті іншого. У разі відбувається підготовка для подальшого засвоєння сенсорних еталонів.

Саме властивості предметів, а чи не самі предмети виступають як зразки.

Це дуже успішно в дітей віком раннього віку, тобто певна характеристика форми предмета виступає як порівняння іншого предмета (легкий – важкий).

Таким чином, в ранньому дитинстві готується і накопичується деякий обсяг уявлень про різні властивості предметів, і якась частина цих уявлень виступає як зразки, за допомогою яких дитина проводить порівняльну характеристику властивостей нових покликаних предметів при їх впізнанні та ознайомленні з ними [11].

У дошкільному віці дитина, вміючи приймати сенсорні зразки, починає їх використання.

Можемо відзначити, що поняття сенсорних еталонів включає певні напрацювання, уявлення про основні різновиди кожного виду властивостей і відносин - кольору, величини, форми предметів, їх положення в просторі, висоти звуків, тривалості проміжків часу і т.д. Історичний розвиток людства сприяло їх розвитку та використанню їх як зразків та мірок. Позначення якості та відношення предмета відбувається за допомогою даних зразків.

Процес засвоєння дітьми дошкільного віку починається з ознайомлення геометрії та кольору фігури. Це відбувається внаслідок різних видів продуктивної діяльності дитини: малювання, конструювання, ліплення.

Здатність використовувати загальноприйняті сенсорні зразки виникає в дітей віком із трьох років.

При сприйнятті кольору сенсорними зразками виступають спектральні кольори, звані хроматичні і ахроматичні кольору – білий, сірий, чорний [6].

Відомо, що строга послідовність спектру залежить від довжини. Світлова хвиля: спочатку йде червоний і від нього через світлову хвилю колір доходить до фіолетового. Відтінок кольору утворюється в результаті змішування двох поруч розташованих кольорів, проміжний колір виходить в результаті змішування кольорів, розташованих не поспіль. Хроматичні кольори поділяються на дві групи – теплих (від червоного до жовтого) та холодних тонів (від зеленого до фіолетового). Будь-який колір, розташований у спектрі, має

свою насиченість і теплоту.

Світлота – це рівень близькості даного кольору до білого, а насиченість – рівень його чистоти, тобто домішки до цього кольору сірого кольору тієї ж світлоти.

Насамперед відбувається формування у дитини уявлень про біле, чорне, кольори, формуються умови для запам'ятовування назв квітів. Рекомендується спочатку вводити шість кольорів, виключаючи при цьому блакитний, тому що навіть доросла людина будь-який світліший відтінок синього може назвати блакитним. Тому блакитний колір дітьми засвоюється насилу.

Еталонами форми є геометричні фігури. Тут передбачається знайомство з такими формами, як коло, овал, трикутник, квадрат. Пізніше може бути додана трапеція. У той же час на відміну від математичних уявлень метою сенсорного виховання є вміння дізнатися відповідну форму, називати її та діяти з нею, а не робити її аналіз (вказувати кількість та величину кутів, сторін тощо) [6].

Питання використання площинних та об'ємних геометричних фігур має досить важливе значення при навчанні дітей використання площинних фігур як еталони. Площинні фігури на відміну об'ємних, дозволяють дати оцінку форми предмета, відзначити його контур, що є найбільш суттєвим для сприйняття форми предмета. Зокрема, така фігура як коло дозволяє відобразити особливості форми м'яча чи кулі. Це в свою чергу дає можливість використовувати це сприйняття у процесі сенсорного виховання як еталони форми саме площинні фігури. Якщо вводити у діяльність, ознайомлення дитини об'ємних фігур, це може заплутати, збити з думок.

Сенсорний розвиток грає величезну роль у повноцінному розвитку дитині. Від того, як добре дитина сприймає на слух, візуально відображає, відчуває навколишнє, наскільки точно вона може використовувати отриману інформацію, настільки вірніше вона зможе пояснити це словесно, тобто використовувати у своїй промові.

Сенсорне виховання відбиває розвиток всіх видів сприйняття дитини:

зорового, слухового, тактильного. На основі сприйняття формуються уявлення про властивості предметів, їх форму, величину, колір, положення в просторі, запах, смак і т. д., тобто відбувається робота по засвоєнню сенсорних еталонів [6].

Що прийнято вважати сенсорними стандартами? Це зразки, що дозволяють дати характеристику різних властивостей предметів. Наприклад, якщо розглядати область кольору, слід враховувати спектр, що складається з семи кольорів, а також білий і чорний кольори. Якщо в дитини відбулося засвоєння сенсорних еталонів, то у неї сформовано уявлення про основні різновиди кожної властивості предмета. Сприйняття дітей раннього віку дуже стійке. Найчастіше дитина раннього віку в предметі виділяє якийсь одне найбільш кидається в очі властивість, зовсім не помічаючи інших властивостей.

Тому, основний зміст сенсорного сприйняття у дитсадку – це ознайомлення дітей із сенсорними зразками і збагачення методами обстеження предметів.

Краще, якщо знайомство з зразками відбуватиметься у процесі покази і називання, зокрема має бути діяльність дітей, що вони зіставляють різні зразки між собою, підбирають однакові зразки, закріплюють це у пам'яті. У цей момент відбувається запам'ятовування і надалі дитина починає використовувати назви.

Сприйняття форми. Основна мета освоєння цього сенсорного зразка

- Навчити дитину розрізняти геометричні фігури за формою. З цією метою дитиною освоюються практичні дії, які допомагають набувати форми незалежно від положення фігури у просторі, від кольору та величини.

Це такі практичні дії, як:

- накладання фігур одна на одну;
- докладання;
- перевертання;
- зіставлення елементів фігур;
- обведення пальцем контуру;

- обмацування;
- малювання.

Після того, як практичні дії освоєні дитина здатна дізнатися будь-яку фігуру, виконуючи ці ж дії в умі. За весь дошкільний період дитина освоює шість основних форм: трикутник, коло, овал, квадрат, прямокутник та трапеція [11, с.31].

Сприйняття величини. У разі параметри величини сприймаються з допомогою наступної практики:

- накладення;
- докладання;
- обмацування;
- вимір;
- угруповання предметів за однаковою ознакою

Будь-яка параметральна величина, чи то висота, товщина чи ширина, освоюється дитиною самостійно, але на основі попереднього параметра. При сприйнятті кожного параметра здійснюються дії, які спочатку виконуються з реальними предметами (наприклад, велика лялька та маленька тощо), потім з геометричними фігурами, а потім здійснюються в умі з опорою на малюнок.

Для кожного параметра величини пропонуються ігри:

- із предметами;
- з об'ємними фігурами;
- із плоскими фігурами.

Щоб сформувати правильне уявлення величини в дитини, необхідно наступні дії:

- за зразком підбираються однакові величини;
- відмінність предметів виявляється за допомогою прикладання та накладання, розташування за зростаючою та спадною величиною (ряди від маленького до великого і навпаки);

- закріплення назв за предметами різної величини: «найбільший», «великий», «маленький», «найменший», більше, менше;
- використання простих мірок для вимірювання та зіставлення предметів;
- за допомогою зору відбувається зіставлення різних предметів;
- порівняння величини різних частин та деталей предмета.

В іграх з визначення величини використовуються різні предмети та іграшки.

Сприйняття кольору. Для сприйняття кольору дитини вчать розрізняти предмети за кольором за допомогою операції порівняння однорідних та різних за кольором предметів. На думку Е. Пілюгіна робота з розвитку уявлень про колір проводиться поетапно [31, с.57].

На першому етапі дитини вчать звіряння квітів: «Знайди такий же». На другому етапі дитина виконує завдання за словесною інструкцією: «Дай мені червоний», «Скажи, якого кольору?» Якщо дитина не повторює за педагогом, то дорослий спонукає його повторити назву кольору. На третьому етапі дитина у відповідь на запитання: Це який колір? сам називає той чи інший колір.

Кожному віку дитини відповідає певна послідовність знайомства з кольором та його відтінком:

- насамперед відбувається освоєння дій, що сприяють виділенню кольору у предметі;
- потім освоюється поняття кольору під час використання кількох контрастних основних кольорів, у разі можна застосувати червоний, синій.

Сприйняття цілісного предмета. Є найголовнішою функцією сприйняття: сприйняття цілісного предмета чи явища у сукупності їх властивостей. Для цього дитині треба освоїти складніші дії з предметами:

- конструювання предметів із складових елементів (конструктори; картинки, розрізані на кілька частин);
- впізнавання предмета за декількома елементами або його призначенням (картинки з намальованою частиною предмета, тварини, за якими дитина

повинна дізнатися – хто це?);

- виявлення схожого та різного в предметах (наприклад, чим схожі: лисиця, вовк, молоток сокира тощо);

- словесний опис предметів (наприклад, гра «Вгадай хто» – дитина описує задумане, а Ви вгадуєте);

- впізнавання предметів за словесним описом (та сама гра, але поміняйтеся ролями з дитиною, загадки).

Ігри, у яких виробляються ці вміння, спираються на маніпулювання властивостями і частинами предметів спочатку у практичних діях, та був у словесної та розумової формі [11, с.59].

Систематичне та планомірне використання всіх засобів формування сенсорних еталонів веде до міцного засвоєння їх дітьми третього року життя, що є міцним фундаментом для успішного освоєння програми дитячого садка та сприяє інтелектуальному та мовленнєвому розвитку дітей.

Ускладнення видів діяльності призводить до того, що дитина поступово засвоює нові еталони форми і кольору, і до п'яти років опановує порівняно повним їх набором.

Особливий характер мають зразки величини. Оскільки величина – відносна властивість, її точне визначення провадиться за допомогою умовних заходів.

З великими труднощами дитина стикається при засвоєнні поглядів на величину предметів. Загальноприйняті зразки величини мають умовний характер. Це заходи, що встановлюються людьми (сантиметр, метр).

Засвоєння сенсорних еталонів у дошкільника відбувається як стосовно кольору, формі предметів, величині, а й стосовно всім іншим властивостям предметів і явищ. Зразки, відповідні системі звуків рідної мови відбуваються у разі розвитку мовного спілкування. Ритмічні відносини засвоюються за наявності музичної діяльності.

Засвоєння сенсорних стандартів відбувається через різноманітні види діяльності, представлені нами у таблиці 1.4

Таблиця 1.4.

Засвоєння сенсорних еталонів

Вид діяльності	Характеристика видів діяльності
Пізнавально-дослідницька діяльність	<p>Ігри – експерименти з водою</p> <p>Ігри з піском, землею та глиною.</p> <p>Розвиваючі ігри з предметами.</p> <p>Дидактичні ігри для формування знань про колір: ігри з логічними блоками Дьенеша, палочками Кюізенера, розвиваючими кубиками «Склади візерунок», «Ловись рибка», «Білі та чорні камінці», «Кольорове лото»...</p> <p>Дидактичні ігри для формування знань :про форму.</p> <p>Дидактичні ігри для формування знань :про величину.</p> <p>Дидактичні ігри для формування знань :про простір.</p> <p>Дидактичні ігри для формування уявлень про запах, смак, звук.вк</p> <p>Дидактичні ігри для формування уявлень про час.</p>
Продуктивна діяльність	<p>Конструювання: ігри у великий та дрібний будівельник (пластмасовий, дерев'яний, м'який...), ігри з конструктором-лего (великим і дрібним), ігри з розвиваючими кубиками «Склади візерунок», ігри з логічними блоками Дьенеша, ігри з мозаїкою кількох видів формі та величині), «Буси для нанизування», ігри з різними шнурівками.</p> <p>Малювання: ігри з фарбами 8 кольорів (на білому, кольоровому, по мокрому, всередині контуру, пальцями...)</p> <p>Ліплення, аплікація: ігри з фольгою, кол. папером, картоном, ватою, серветками, клеєм, пластиліном, тістом.</p>
Ігрова діяльність	<p>Ігри з ляльками, ведмедиками, собачками: ігри з машинками:</p>
Рухлива діяльність	<p>Ігри з великогабаритними іграшками-двигунами (каталками, качалками, велосипедами, візками...)</p> <p>Двигуни з використанням фізкультурного обладнання</p> <p>Рухливі ігри, імітаційні вправи, ігри з м'ячами по «Доріжкам здоров'я».</p>
Комунікативна діяльність	<p>Ігри з м'ячем у колі</p> <p>Ігри руками з невеликим предметом</p> <p>Пальчикові ігри</p>

Продовження таблиці 1.4.

Музично-художня діяльність.	Ігри на розвиток фонематичного слуху Ігри з різними музичними інструментами (бубон, барабан, брязкальце, тріскачка, дудка ...) Ігри з саморобними предметами, що звучать Театралізовані ігри (площинний, пальчиковий театри, ляльки бібабо...) Народна іграшка (неваляшки, свистульки...)
Читання художньої літератури	Дитячі пісеньки, потішки, віршики (які супроводжують усі інші види діяльності) Книжки з різних матеріалів Книжки з музичними ефектами Барвисті книжки різних розмірів.
Трудова діяльність.	Трудові доручення щодо збору та угруповання за місцями іграшок у груповій кімнаті Приведення до ладу розібраних іграшок, дидактичних матеріалів.

Ознайомлення дітей із сенсорними зразками протягом усього періоду дошкільного дитинства поступово поглиблюється. Діти знайомляться з дедалі більш тонкими різновидами еталонних властивостей та взаємозв'язками між сенсорними еталонами.

1.3. Педагогічні умови формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку

В українському словнику термін «умови» тлумачиться як обставина, якого щось залежить; правила, встановлені до будь-якої області; обстановка, де щось відбувається.

Під «педагогічними умовами» різні автори розуміють: «обставини процесу навчання, які є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів, а також організаційних форм навчання

задля досягнення певних дидактичних цілей» [14, 58]; «сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів і матеріально- просторового середовища, вкладених у вирішення поставлених у педагогіці завдань» [12, 76].

Досліджуючи позиції різних дослідників щодо визначення поняття «педагогічні умови», вчені визначають деякі важливі положення:

1) умови виступають як складовий елемент педагогічної системи;

2) педагогічні умови відображають сукупність можливостей освітньої (цілеспрямовано конструйовані заходи впливу та взаємодії суб'єктів освіти: зміст, методи, прийоми та форми навчання та виховання, програмно-методичне оснащення освітнього процесу) та матеріально-просторового (навчальне та технічне обладнання, природно-просторове оточення освітньої установи тощо) середовища, що впливають позитивно чи негативно на її функціонування;

3) у структурі педагогічних умов присутні як внутрішні (що забезпечують вплив на розвиток особистісної сфери суб'єктів освітнього процесу), так і зовнішні (що сприяють формуванню процесуальної складової системи) елементи;

4) реалізація правильно обраних педагогічних умов забезпечує розвиток та ефективність функціонування педагогічної системи [3, 12].

Таким чином, ми під педагогічними умовами розуміємо характеристику педагогічної системи, що відображає сукупність потенційних можливостей освітнього середовища, реалізація яких забезпечить ефективне функціонування та розвиток педагогічної системи.

Педагогічні умови формування поглядів на сенсорних зразках в дітей віком раннього дошкільного віку такі:

- поетапне формування сенсорних стандартів;
- розробка комплексу дидактичних ігор та вправ;
- збагачення розвиваючого предметно-просторового середовища в ЗДО.

Розглянемо першу педагогічну умову формування уявлень про сенсорні зразки у дітей раннього віку: поетапне формування.

Основою реалізації особистісно орієнтованого підходу у процес навчання та виховання дітей дошкільного віку є педагогічне діагностування. Безсумнівно, з раннього дитинства формується становлення дитини, формування спрямоване те, щоб дитина могла протистояти труднощам, з легкістю орієнтуватися у незнайомих умовах, тому діагностика розвитку дитини раннього віку дозволяє правильно організувати педагогічний процес.

Поняття діагностики включає обґрунтування всіх аспектів дидактичного процесу, яке спрямоване на визначення його результатів. Діагностика дозволяє своєчасно виявити, оцінити та проаналізувати освітній процес загалом та рівень індивідуального розвитку дитини [23].

При обстеженні дітей молодшого дошкільного віку краще використовувати нестандартизовані методики, саме ігрові методики зі знайомими дитині предметами - пірамідками, кубиками та інших. Довільна форма обстеження дає педагогу можливість застосування різних методик, тим щонайменше провідним методом є спостереження.

Отже, діагностика розвитку раннього віку – це дії педагога, проведені цілеспрямовано, у межах доброзичливого спостереження, з різних видів діяльності, із застосуванням різноманітних індивідуальних завдань.

Однак, дослідження останніх років показали, що формування особистості дитини, що включає формування особистісного ставлення до навколишнього предметного та соціального світу, а також до самого себе, починається з перших місяців життя і має спиратися на збір інформації про дитину, як правило – це дані анамнезу життя батьків, розвитку дитини, з'ясовані за словами батьків у процесі бесіди. Об'єктивний анамнез є частиною обстеження, базою для побудови плану обстеження та вибору методик. Тому фахівець, який проводить обстеження, повинен добре орієнтуватися у вікових нормах розвитку та враховувати індивідуальні умови розвитку дитини.

Педагоги та батьки повинні орієнтуватися на образ дитини як особистості, керованої зсередини, як особи активної, самостійної та творчої, здатної приймати

рішення щодо власного життя. Тому діагностування слід розглядати як:

- обов'язковий процес у сімейному та громадському вихованні дітей;
- засіб здійснення особистісно орієнтованого підходу у вихованні;
- основу створення умов для індивідуального та особистісного розвитку та самореалізації кожної дитини;
- провідна умова попередження виникнення інтелектуальних, мовленнєвих та соціальних порушень, проблем з адаптацією
- спосіб перевірки доцільності та результативності педагогічного впливу сім'ї, дошкільного закладу та соціальних інститутів на дитину.

Вище сказане робить діагностування складової практичної діяльності дітей, педагогів та батьків. Сучасність вимагає від педагога глибокого дослідження особливостей та врахування індивідуальності дитини. Предметом діагностування можуть бути: фізичний, психічний, мовний та соціальний розвиток, емоції, поведінка, а також індивідуальні особливості.

Отже, діагностування як основна умова особистісно-орієнтованого навчання та виховання дітей раннього дошкільного віку, що дозволяє виявити динаміку розвитку, передбачити результативність організації педагогічного впливу корекційних та профілактичних заходів.

Протягом тривалого часу відбувається вміння дитини користуватися сенсорними еталонами, як способами сприйняття навколишнього, і цей період має певні відрізки часу (етапи):

Передеталонний етап - використовується зразок одного предмета при сприйнятті іншого. У разі відбувається підготовка для подальшого засвоєння сенсорних еталонів. Саме властивості предметів, а чи не самі предмети виступають як зразки. Це дуже успішно в дітей віком раннього віку, тобто певна характеристика форми предмета виступає як порівняння іншого предмета (легкий – важкий).

Систематизація стандартів в дітей віком цього етапі починає відбуватися, коли дитина має кількома сенсорними стандартами. У разі доступні все

порівняльні характеристики предметів починаючи від кольору, форми, закінчуючи величиною.

Таким чином, в ранньому дитинстві готується і накопичується деякий обсяг уявлень про різні властивості предметів, і якась частина цих уявлень виступає як зразки, за допомогою яких дитина проводить порівняльну характеристику властивостей нових пізнаваних предметів при їх пізнанні та ознайомленні з ними

У дошкільному віці дитина, вміючи приймати сенсорні зразки, починає їх використання. Можемо відзначити, що поняття сенсорних еталонів включає певні напрацювання, уявлення про основні різновиди кожного виду властивостей і відносин - кольору, величини, форми предметів, їх положення в просторі, висоти звуків, тривалості проміжків часу і т.д.

Наступною педагогічною умовою є розробка комплексу дидактичних ігор та вправ. У дошкільному віці пізнання навколишнього світу відбувається у грі. Саме гра є провідним видом діяльності дошкільнят раннього віку. Основним засобом сенсорного виховання дошкільнят є дидактичні ігри, основне завдання яких – накопичення різноманітного сенсорного досвіду.

Діти легше запам'ятовують матеріал, освоюють нові методи діяльності, порівнюють, розрізняють, зіставляють, узагальнюють.

Можливість навчати дітей за допомогою активної, цікавої для них діяльності, - ось відмінна особливість дидактичної гри.

Ю. Хохрякова представляє технологію сенсорного розвитку дітей раннього віку, що складається із шести етапів [56, 23]. Дослідник доводить, що у розроблених раніше системах сенсорного розвитку дітей раннього віку (Л. Венгер, Е. Пілюгіної та ін.) пріоритетне значення надавалося прямому навчальному впливу, яке здійснювалося в рамках класно-урочної системи, модифікованої по відношенню до цього віку. Більшість авторів, на її думку, розробляли групові заняття, що досить жорстко регламентовані за структурою та характером взаємодії педагога з дітьми, просторово-часовими параметрами.

Дослідник вказує на розвиваючий потенціал предметних співвідносних дій, що виконуються з дидактичними матеріалами та іграшками, та визнає їх провідним засобом сенсорного розвитку дітей раннього віку. Вона вважає, що педагог має займати позицію організатора предметних дій дітей, що принципово відрізняється як від позиції вчителя, так і позиції спостерігача за діями малюків

У дітей раннього віку відзначається значна вираженість індивідуальних відмінностей, насамперед, відмінностей у динаміці освоєння перцептивних та предметних дій. У зв'язку з цим, що проектується Ю. Хохряковою технологія описує способи побудови індивідуалізованих програм для кожної дитини.

Використовуючи дидактичні ігри для сенсорного розвитку, педагог може дати можливість дітям:

- багаторазово приймати пізнавані предмети та його якості, вправлятися у тому впізнанні і розрізненні;

- повторювати, уточнювати назви предметів та його властивостей (величини, форми, кольору та інших.);

- створити елементарні узагальнення, групувати предмети за загальними ознаками;

- порівнювати, співвідносити властивості предметів з сенсорними еталонами (наприклад, колір предмета з основними кольорами спектра)

Вчені підкреслюючи велике значення дидактичної гри для сенсорного розвитку дітей раннього віку, рекомендує включати такі ігри у спеціально організовані заняття, використовувати у повсякденному житті, самостійної діяльності дітей [43, 28]. Дослідники вважають дидактичну гру ігровою формою навчання, складним явищем, у якому одночасно присутні два початки: ігрове, цікаве та навчальне, пізнавальне. У дидактичній грі діти навчаються граючи.

Цілеспрямований навчальний характер гри надають дидактичних завдань сенсорного розвитку дітей. Однак дидактичні завдання прямо перед дітьми не ставляться, а пов'язуються з ігровими завданнями та ігровим дією, інакше дидактична гра перестає бути грою.

Багато авторів (Ф. Блехер, А. Сорокіна та ін.) зауважують, що дидактична гра не повинна бути нудна для дітей, для цього потрібно використовувати елементи загадки та руху, розподілу ролей та змагання, елементи очікування та несподіванок.

Звертає увагу Н. Горопаха на різний характер діяльності дітей, що одночасно грають: одні з них зображають водіїв, інші – пасажирів, одні ховають, інші шукають; одні загадують, інші відгадують тощо. Також організація дидактичних ігор часто не передбачає певного, фіксованого положення дітей за столом, вони можуть проходити на килимі, в ігровому куточку та інших місцях кімнати.

К. Ушинський вважає дидактичні ігри добрим доповненням до сенсорного виховання на заняттях. Організація сенсорного досвіду на заняттях, на їхню думку, є лише одним із багатьох завдань, хоч і суттєвою; але вона стає єдиним завданням у дидактичній грі. Крім того, на заняттях педагог може познайомити дітей лише з обмеженим колом предметів; в залежності від завдань продуктивної діяльності він зверне увагу дітей на певні властивості предметів, що розглядаються, предмети на заняття часто бувають представлені в єдиному екземплярі, так, що діти не зможуть використовувати всі аналізатори, досліджуючи їх

Тому додаткову практику сприйняття, розрізнення, називання предметів потрібно організовувати за допомогою дидактичних ігор, які дають змогу познайомити дітей раннього віку з різноманітним властивостей предметів, спеціально зосередити на цьому їхню увагу.

В. Аванесова, перераховуючи переваги дидактичних ігор у сенсорному розвитку дітей раннього віку, звертає увагу на те, що в одній грі можна одночасно сприймати не один-два предмети, а цілу низку схожих. Наприклад, у грі «Геометричне лото» на картинках зображено кілька предметів різної форми. Дошкільнята мають можливість порівнювати, уточнювати уявлення про форму кожного предмета, відзначати спільне та різне.

Вчені звертають увагу на можливість використання дидактичних контролю за сенсорним розвитком дітей раннього віку. Наприклад, ігри з баштами та іграшками-вкладишами дають можливість визначити рівень уміння підбирати деталі за величиною. Рівень визначається за тим, як діятиме дитина: шляхом хаотичних проб та помилок; цілеспрямованих проб; на основі зорового співвіднесення [22, 18]. Таким чином, багато дослідників визнають велике значення дидактичних ігор у сенсорному розвитку дітей раннього віку.

Дидактичні ігри можуть використовуватися на заняттях та у вільній діяльності, у режимних моментах. Вони допомагають вирішувати всі завдання сенсорного виховання дітей: розвивати зорове, слухове, тактильне сприйняття. Крім того, дидактичні ігри – це можливість використання дітьми здобутого сенсорного досвіду та засіб контролю рівня сенсорного виховання.

Третьою педагогічною умовою формування уявлень про сенсорні еталони в дітей раннього віку є збагачення предметно-просторового середовища в закладі дошкільної освіти.

Розвиваюча предметно-просторове середовище є важливим фактором сенсорного розвитку дітей раннього віку. Щоб дитина розвивалася повноцінно, необхідно створити такі умови, щоб діти сприймали яскравий, насичений враженнями світ. У групі дітей раннього віку збагачення розвиваючого предметно-просторового середовища є необхідною умовою для повноцінного розвитку дитини, для реалізації провідних видів діяльності.

Велике значення предметно-розвивального середовища розвитку дітей раннього віку відзначається й у нормативно-правових документах. Державний освітній стандарт дошкільної освіти визначає вимоги до побудови розвиваючого предметно-просторового середовища в закладі дошкільної освіти.

В закладі дошкільної освіти необхідно:

1. Забезпечувати максимальну реалізацію освітнього потенціалу.
2. Надати можливість спілкування та спільної діяльності дітей та дорослих, рухової активності дітей, а також можливості для усамітнення.

3. Розвиваюче предметно-просторове середовище має бути:

3.1. Змістовно-насиченої, тобто. оснащена засобами навчання та виховання, відповідними матеріалами. Для дітей дитячого та раннього віку освітній простір повинен надавати необхідні та достатні можливості для руху, предметної та ігрової діяльності з різними матеріалами;

3.2. Трансформується, що передбачає можливість змін предметно-просторового середовища залежно від освітньої ситуації, у тому числі від змін інтересів та можливостей дітей;

3.3. Поліфункціональної, що передбачає можливість використання різних складових предметного середовища;

3.4. Варіативною, тобто. періодично змінюється ігрові матеріали, з появою нового матеріалу, що стимулює ігрову, рухову, пізнавальну та дослідницьку активність дітей;

3.5. Доступний, що передбачає вільний доступ матеріалів для дітей з урахуванням особистісних особливостей, справність та збереження обладнання;

3.6. Безпечною, тобто. забезпечує надійність всіх елементів предметно-просторового середовища

При дослідженні вимог до обладнання, матеріалів, що розвивають предметно-просторове середовище, акцентує увагу на матеріалах, що належать до об'єктів для сенсорного дослідження в реальному часі. Це мають бути різні штучно створені матеріали для сенсорного розвитку (вкладиші – форми, об'єкти для серіації тощо). Дана група матеріалів повинна включати і природні об'єкти, в процесі дій з якими діти можуть познайомитися з їх властивостями та навчитися різним способом упорядкування їх (колекції мінералів, плодів та насіння рослин тощо).

Група образно-символічного матеріалу має бути представлена спеціальними наочними посібниками, що репрезентують дітям світ речей та подій. Група нормативно-знакового матеріалу повинна включати різноманітні набори букв та цифр, пристрої для роботи з ними, алфавітні таблиці, математичні

мульти-розділювачі, магнітні демонстраційні плакати для рахунку тощо.

Вчені радять для сенсорного розвитку дітей раннього віку підбирати предмети чистих тонів, чіткої та нескладної геометричної форми, різних розмірів, виготовлених із різних безпечних для здоров'я матеріалів, так як предметно-розвиваюче середовище групи має стимулювати розвиток сприйняття, удосконалювати функції аналізаторів.

Таким чином, ми розглянули педагогічні умови формування уявлень про сенсорні еталони дітей раннього дошкільного віку. З'ясували таке, що «умови» – це обставина, від якої щось залежить; правила, встановлені до будь-якої області; обстановка, де щось відбувається.

Педагогічні умови - це характеристика педагогічної системи, що відображає сукупність потенційних можливостей освітнього середовища та ефективного функціонування педагогічної системи.

Висновки до першого розділу

У процесі аналізу теоретичних засад проблеми формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку визначено сутність понять «сенсорний розвиток», «сенсорне виховання», «сенсорні еталони». Розглянуто особливості сенсорного розвитку дітей раннього віку, поетапного формування сенсорних еталонів, складові елементи сенсорних еталонів. Розкрито педагогічні умови ефективного сенсорного розвитку в закладі дошкільної освіти.

Окреслено завдання, зміст, форми та методи педагогічної роботи з формування у дітей сенсорних еталонів.

Аналіз сутності та змісту педагогічної роботи з формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку показав, що педагоги мають спрямувати свою роботу на організацію навчання дошкільників, що є засобом сенсорного виховання, на організацію ігрової діяльності під час якої відбуватиметься формування просторових відношень, розвиток слухового сприймання, тактильної нюхової та смакової чутливості.

У ході дослідження розкрито вимоги до предметно-просторового середовища в групі раннього віку, доведено необхідність залучення батьків до співпраці із закладом дошкільної освіти у напрямку формування сенсорних еталонів дітей.

Розкрито низку педагогічних умов, реалізація яких необхідна для формування уявлень про сенсорні еталони дітей раннього віку:

- поетапне формування сенсорних еталонів;
- розробка комплексу дидактичних ігор та вправ;
- збагачення розвиваючого предметно-просторового середовища в ЗДО.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ СЕНСОРНИХ ЕТАЛОНІВ У ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

2.1. Методичні рекомендації з організації процесу формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку

Результати аналізу літературних джерел дозволили зробити висновок про недостатню роботу в напрямку формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку та необхідність розробки методичних рекомендацій щодо формування уявлень про сенсорні знання у дітей раннього дошкільного віку. Робота з сенсорного виховання має особливості.

Це насамперед індивідуальний та диференційований підхід, структурна простота знань та умінь, повторюваність, самостійність та активність дитини в освітньому процесі.

Методика формування уявлень про сенсорні еталони будується на комплексному підході до навчання дітей.

Комплексний підхід включає реалізацію наступних педагогічних умов:

- поетапне формування сенсорних стандартів;
- розробку комплексу дидактичних ігор та вправ;
- збагачення розвиваючого предметно-просторового середовища в закладі дошкільної освіти.

Перша рекомендація поетапне формування уявлень про сенсорні зразки:

На першому етапі формування системи сенсорних еталонів відбувається знайомство вихователя з особливостями сформованості уявлень про сенсорні еталони кожної дитини. Цей етап є базовою для сенсорного виховання дітей.

На даному етапі можна виділити найбільш значущі завдання щодо формування системи сенсорних еталонів:

- формування позитивного ставлення до дидактичних ігор;
- знайомство з просторовими властивостями предметів, формування перцептивних процесів ідентифікації та угруповання;
- розвиток сприйняття просторових властивостей об'єктів (форма, величина) у дидактичних іграх та ігрових заняттях;
- ознайомлення з сталістю форми та відносністю розміру у процесі конструктивних ігор;
- знайомство з основними кольорами у процесі дидактичних ігор та образотворчої діяльності;
- формування вміння за допомогою дорослого робити найпростіший словесний звіт про виконані дії;

Розкриття завдань відбувається через організацію ігрових вправ та дидактичних ігор з сенсорного виховання у безпосередньо-освітній та у вільній діяльності дітей:

«Підбери ниточку до кульки» - вміння розрізнати основні кольори спектра.

«Сховати пташку» - вміння підбирати однакові за кольором предмети, закріплення у мові назв кольорів.

«Знайди ключ для будиночка Вінні-Пуха» - закріплення уявлень про основні геометричні форми.

"Пошукай і знайди таку ж" - вміння знаходити однакові і різні за формою предмети, орієнтуючись на словесне позначення.

«Побудуй башту для П'ятачка» - вміння виділяти контрастні величини предметів.

«Звірі в зоопарку» - вміння зорозово розрізнати предмети, різні за величиною.

На другому етапі формування вихователь приділяє найбільшу увагу сюжетно-дидактичним, дидактичним та різноманітним ігровим вправам із сенсорним змістом.

Робота на цьому етапі спрямована на розширення, уточнення та

закріплення уявлень про сенсорні еталони.

На цьому етапі формування системи сенсорних стандартів вирішуються такі завдання:

- формування вміння діяти за зразком, словесною інструкцією;
- ознайомлення зі способами перевірки шляхом накладання та додатка для визначення величини, форми предметів, їх об'ємних та площинних моделей;
- збагачення досвіду виконання орієнтовних дій шляхом вироблення умінь розглядати, називаючи, показуючи за зразком та за словесною інструкцією педагога форму, величину, колір предметів у навколишній обстановці;
- формувати вміння групувати предмети формою, величиною, кольором;

Реалізація задач другого етапу відбувається в наступних дидактичних іграх та вправах:

«Запам'ятай та назви» - вміння поєднувати уявлення про колір зі словом-назвою.

«Кольорові клубочки» - вміння розрізняти різні відтінки кольорів і позначати їх словесно.

«Знайди схожу фігуру» - вміння здійснювати вибір предметів за зразком.

«Ключі до замків» - вміння знаходити однакові та різні за формою предмети, орієнтуючись на словесне позначення.

«Меблі для трьох ведмедів» - вміння порівнювати предмети за величиною, розташовувати їх у логічній послідовності, називати ознаку величини словом.

«Підберемо гномам одяг» - угруповання предметів за величиною, позначення ознаки словом.

На етапі роботи формування системи сенсорних еталонів проводиться на комплексній основі з недостатнім розвитком різноманітних видів дитячої діяльності. На цьому етапі вихователям треба приділяти більше уваги різноманітним дидактичним іграм із сипучими матеріалами, папером, площинними та об'ємними моделями.

Таким чином, на третьому етапі ігрова, конструктивна та образотворча

діяльність дітей спрямована на розширення, уточнення та закріплення уявлень про сенсорні еталони, закріплення їх словесного позначення у мовленні.

У завдання даного етапу включено:

- розширення орієнтовних дій, формування вміння попередньо розглядати, називаючи за зразком та за словесною інструкцією вихователя колір, форму та величину предметів в ігровій ситуації, у навколишній дійсності;

- навчання вмінню співвідносити площинні форми та просторові фігури у процесі ігор та ігрових вправ

- закріплювати вміння групувати предмети формою, величиною, за кольором, словесно позначаючи їх назви.

До змісту роботи на третьому етапі входять дидактичні ігри та ігрові вправи з сенсорного виховання у безпосередньо-освітній та у вільній діяльності дітей:

«Костюми для Петруш» - вміння зіставляти предмети за кольором та формою, орієнтуючись на поступовий перехід від одного кольору до іншого.

«Чайний сервіз» - вміння називати словом колірний тон предмета із зазначенням його ознаки.

«Чим схожі, чим відрізняються» - формувати вміння зіставляти та узагальнювати предмети формою, закріпити у мові словесне позначення форм.

«Хто більше побачить» - уміння аналізувати складні структури графічних зображень із геометричних форм, відтворювати їх із окремих елементів.

«Побудуй за зростанням звірів» - вміння послідовно розташовувати в ряд предмети різної величини, впорядковувати ряд за зростанням або спаданням.

У вільній діяльності дітей можна організовувати ігри з різним будівельним матеріалом (Лего), сюжетно-дидактичні ігри («Магазин овочів та фруктів»), театралізовані ігри («Веселі рукавички», «Сімейка їжаків»), ігри-драматизації («Їжаки та гриби»), "Зайчики на галявині").

Друга рекомендація щодо розробки комплексу дидактичних ігор та вправ.

Реалізація комплексного підходу до формування уявлень про сенсорні

зразки у дітей раннього віку включає розробку комплексу дидактичних ігор та вправ.

Існують різні класифікації дидактичних ігор: за способом організації діяльності, за характером використовуваного матеріалу, за видом діяльності, кількістю учасників в роботі з дітьми раннього віку використовує такі види дидактичних ігор для формування уявлення про сенсорні зразки у дітей раннього дошкільного віку:

- ігри-доручення, які базуються на інтересі дітей до дій з предметами та іграшками: підбери, розклади, встав, нанизи, склади і т.д. За характером ігрова дія в таких іграх часто збігається з практичною дією з предметами, вона елементарна;

- ігри з хованням та пошуком засновані на інтересі дитини до несподіваного зникнення та появи іграшок, їх пошуку та знаходження;

- ігри на загадування та відгадування привертають увагу дітей невідомістю: «Що змінилося?», «Відгадай?», «Що тут?»;

- сюжетно-рольові дидактичні ігри - у цих іграх ігрова дія полягає у зображенні певних життєвих ситуацій, виконанні ролі тварин (гусей, вовка та ін.) або людей (листоноша, водія тощо);

- ігри у фанти чи «штрафний» предмет (картинку) або його властивість пов'язані з такими ігровими моментами, як не сказати забороненого слова, позбутися непотрібного.

При організації дидактичної гри педагогу слід дбати не тільки про виконання навчального завдання, а й про те, щоб вийшла цікава гра. Для цього має існувати тісний зв'язок між ігровими та дидактичними завданнями та виконанням ігрової дії. Успішне виконання ігрового завдання має бути необхідним дітям для досягнення ігрового результату в процесі гри. Так, якщо педагог ставить дидактичну задачу – удосконалювати сприйняття форми предметів, то вміння дитини вичленувати форму та підібрати предмети формою має стати головною умовою виграшу.

Важливо, що мотивом виконання дидактичного завдання не вказівка вихователя і прагнення дітей навчитися чомусь у педагога, а бажання грати, вигравати, досягати ігрової мети. Це і змушує дітей уважно слухати, дивитися, швидше орієнтуватися на задану ознаку, групувати, знаходити предмети відповідно до умови та правила гри.

Правила - обов'язковий елемент дидактичної гри, вони дають можливість педагогу впливати на дітей, керувати грою не шляхом зауважень, а через гру. Правила спрямовують дидактичну гру по заданому шляху, поєднують ігрові та дидактичні завдання, організують взаємини дітей та їх поведінку.

Принципи, що застосовуються для розробки дидактичних ігор, наступні:

- відповідність відібраних ігор та вправ вимогам програми навчання та виховання дітей раннього віку;

- поступове ускладнення завдань в іграх (від простого до складного): кожна наступна гра заснована на вміннях дітей, отриманих у попередніх іграх;

- діяльнісний підхід як основа організації ігор: поступова зміна співвідношення діяльності вихователя та дитини, перехід від спільної діяльності дорослої та дитини до самостійної діяльності дітей;

- підготовка дітей до ігор: збагачення їх уявлень про предмети та явища навколишньої дійсності, необхідні вирішення ігрового завдання;

- підготовка дидактичного матеріалу до ігор.

Гра - універсальний спосіб виховання та навчання маленької дитини. Ігри, що розвивають сенсорне сприйняття, дуже потрібні дитині раннього віку. Вони приносять у життя дитині радість, інтерес, впевненість у собі та своїх можливостях.

Організуючи ігри з дітьми, враховуємо таку особливість: чим більше аналізаторів (зоровий, тактильний, слуховий, руховий, нюховий) беруть участь у сприйнятті, чим активніша дитина, тим глибше враження та міцніше запам'ятовування, отже, вищий якісний аспект сенсорного виховання, розвитку навчання.

З метою формування уявлень про сенсорні зразки у дітей раннього дошкільного віку, ігрова діяльність може включати такі ігри:

- ігри з машинками: «Прокоти по доріжці», «Постав у гараж», «Перевези м'ячі», «Ех, прокачу!»;

- ігри з ляльками, ведмедиками, собачками: «Катя пригощає друзів», «Укладемо ляльку спати», «Купання ляльок», «Ляльки збираються на прогулянку», «Розчешу волоски».

- рухливі ігри: з м'ячем у колі; ігри руками з невеликим предметом (масажний м'ячик, волоський горіх, шестигранний олівець, «каталочка» із пробок.); пальчикові ігри; "чудесний мішечок" (один на всіх, кожному свій);

- ігри з піском, землею та глиною: «Чуттєві долоні».

- розвиваючі ігри з предметами (збірно-розбірні іграшки, матрешки, пірамідки, об'ємні вкладиші, рамки-вкладиші, коробки з отворами для проштовхування, кубики, кулі).

Назвемо деякі сучасні іграшки та посібники для сенсорного розвитку дітей раннього віку.

- для розвитку зорово-моторного досвіду: - вкладиші-конструктори; гра "8 в 1"; шнурівка; пірамідки; "Геометричне піаніно"; конструктор із різного матеріалу; "Геометрична мозаїка"; рамки та вкладиші Монтессорі; "Унікуб", "Мавпочки" Б. Нікітіна;

- для співвіднесення за формою: «Лото»; рамки Монтессорі;

- для угруповання за формою: конструктор; магнітні форми;

- для співвіднесення за величиною: набір для гри в піску (різні за розміром відра, форми і т.п.);

- для угруповання за величиною: формочки для гри в піску; конструктор.

- для співвіднесення за кольором: «Піаніно з кольоровими клавішами»; головоломка «М'яч»; м'яка піраміда; «Замок»;

- для угруповання за кольором: мозаїка.

- для співвіднесення за величиною та формою: вкладиші;

- для співвіднесення за величиною та кольором: формочки для гри в піску; конструктор м'який; кольорові пірамідки;
- для співвіднесення за формою та кольором: головоломка «Кольорові формочки»; «7 маленьких тварин»; «Ферма»; «Геометрична мозаїка»; «Геометричне піаніно»;
- для позначення за допомогою кольору властивостей та ознак предмета: «Кольорова мозаїка»; «Геометрична мозаїка»;
- у розвиток слухового сприйняття: «Піаніно з кольоровими кнопками»; брязкальця, підвіски; музичні інструменти.

Історичний розвиток людства сприяло їх розвитку та використанню їх як зразків та мірок. Позначення якості та відношення предмета відбувається за допомогою даних зразків. Процес засвоєння дітьми дошкільного віку починається з ознайомлення геометрії та кольору фігури. Це відбувається внаслідок різних видів продуктивної діяльності дитини: малювання, конструювання, ліплення. Тобто відбувається певне обстеження предметів на колір, форму, розмірність величини та інших властивостей, що призведе до формування зразка.

Здатність використовувати загальноприйняті сенсорні зразки виникає в дітей віком із трьох років. При сприйнятті кольору сенсорними зразками виступають спектральні кольори, звані хроматичні і ахроматичні кольори – білий, сірий, чорний.

Відтінок кольору виходить у результаті змішування двох поруч розташованих кольорів, проміжний колір виходить у результаті змішування кольорів, розташованих не підряд.

Хроматичні кольори поділяються на дві групи – теплих (від червоного до жовтого) та холодних тонів (від зеленого до фіолетового). Будь-який колір, розташований у спектрі, має свою насиченість і теплоту. Світлота – це рівень близькості даного кольору до білого, а насиченість – рівень його чистоти, тобто домішки до цього кольору сірого кольору тієї ж світлоти.

Насамперед відбувається формування у дитини уявлень про біле, чорне, хроматичні кольори, формуються умови для запам'ятовування назв квітів. Рекомендується спочатку вводити шість кольорів, виключаючи при цьому блакитний, тому що навіть доросла людина будь-який світліший відтінок синього може назвати блакитним. Тому блакитний колір дітьми засвоюється важко. Еталонами форми є геометричні фігури. Тут передбачається ознайомлення з такими формами, як коло, прямокутник, трикутник, квадрат. У той же час на відміну від математичних уявлень метою сенсорного виховання є вміння дізнатися відповідну форму, називати її та діяти з нею, а не проводити її аналіз (вказувати кількість та величину кутів, сторін тощо).

Питання використання площинних та об'ємних геометричних фігур має досить велике значення при навчанні дітей використання площинних фігур як еталони. Площинні фігури на відміну об'ємних, дозволяють дати оцінку форми предмета, відзначити його контур, що є найбільш суттєвим для сприйняття форми предмета. Зокрема, така фігура як коло дозволяє відобразити особливості форми м'ячика чи кулі. Це в свою чергу дає можливість використовувати це сприйняття у процесі сенсорного виховання як еталони форми саме площинні фігури.

Якщо вводити у діяльність ознайомлення дитини об'ємних фігур, це може заплутати, збити з думок. Сенсорний розвиток грає величезну роль повноцінному розвитку дитині. Від того, як добре дитина сприймає на слух, візуально відображає, відчуває навколишнє, наскільки точно вона може використовувати отриману інформацію, настільки вірніше вона зможе пояснити це словесно, тобто використовувати у своїй вимові.

Сприйняття дітей раннього віку дуже стійке. Найчастіше дитина раннього віку в предметі виділяє якесь одне найбільш кидається в очі властивість, зовсім не помічаючи інших властивостей. Тому, основний зміст сенсорного сприйняття у дитсадку – це ознайомлення дітей із сенсорними зразками і збагачення методами обстеження предметів.

Краще, якщо знайомство з зразками відбуватиметься у процесі покази і називання, зокрема має бути діяльність дітей, що вони зіставляють різні зразки між собою, підбирають однакові зразки, закріплюють це у пам'яті. У цей момент відбувається запам'ятовування і надалі дитина починає використовувати назви.

Таким чином, відбувається поєднання відчуттів від різних органів чуття: зорових, смакових, нюхових, дотикових і рухових, слухових, які дають більш правильне та різнобічне уявлення про будь-який предмет чи явище.

Третя рекомендація щодо збагачення розвиваючого предметно-просторового середовища в ЗДО. Особливістю формування розвиваючого предметно-просторового середовища для сенсорного виховання в ЗДО, крім вимог, що пред'являються державним освітнім стандартом, є забезпеченість освітнього процесу з формування уявлень про сенсорні еталони необхідним методичними, дидактичними, наочними посібниками, матеріалом, набором дидактичних матеріалів які можна зробити самостійно.

Необхідне обладнання для сенсорного виховання дітей раннього віку:

- набори об'ємних тіл із пластику (кубиків, куль, циліндрів, пірамід, призм) різних кольорів та величини;
- набори пластикових та дерев'яних геометричних фігур різних кольорів та різної величини;
- посібники М. Монтессорі «Кольорові таблички», блоки з циліндрами вкладишами, коробочка з висувною шафкою та кулькою, пазли;
- пірамідки, пофарбовані в основні кольори;
- намистини для нанизування різного діаметру та кольору;
- гудзики різних кольорів та величини;
- матрешки;
- сортувальні ящики з прорізами різної форми;
- прищіпки різних кольорів;
- шнурівки різних кольорів;
- різні види мозаїк;

- дошки з вкладишами різних кольорів, форми та величини;
- іграшки-вкладиші різних кольорів (ковпачки, миски, кубики, пірамідки).
- дидактичні ігри «Запам'ятай та назви», «Кольорові клубочки», «Знайди схожу фігуру», «Ключі до замків», «Меблі для трьох ведмедів», «Підберемо гномам одяг», «Костюми для Петрушок», «Чайний сервіз», «Чим схожі, чим різняться», «Хто більше побачить», «Побудуй зростання звірів» та ін.

З метою забезпечення формування уявлень про сенсорні зразки у дітей раннього віку необхідно створити сенсорний куточок, який використовується як для безпосередньо-освітньої діяльності, так і в самостійній ігровій діяльності дітей. Сенсорний куточок у групі призначений для:

- стимуляції сенсорних функцій (зір, дотик, слух, смак, нюх, тактильне відчуття);
- розвитку дрібної моторики, стимуляції рухової активності;
- зняття м'язового та психоемоційного напруження, досягнення стану релаксації та комфортного самопочуття дітей;
- створення позитивного емоційного фону, підвищення працездатності дитини;
- активізації когнітивних процесів (мислення, уваги, сприйняття, пам'яті);
- підвищення мотивації до самостійної та експериментальної діяльності дошкільнят.

Сенсорний куточок повинен включати:

- іграшки на розвиток сенсорики (колір, форма, величина, тактильні відчуття, розмір, вага та ін.; на різні органи почуттів: зір, слух, дотик, нюх та ін.), мозаїки, пазли (10-15 деталей), лото, дитяче доміно, наочні посібники, ілюстрації художників;
- будівельні набори дерев'яні з різними деталями, пластмасові конструктори різних розмірів, конструктори на кшталт лего з великими деталями або лего-дупло, магнітні конструктори (мозаїки);
- іграшки та знаряддя для експериментування з водою, піском (комплекти

різних формочок, совки, грабельки, відра та сита для піску, лопатки для снігу), снігом, іграшки для розвитку сенсорики, спеціальні іграшки для дитячого експериментування, народні іграшки-забави (клюють курочки) , ведмідь-танець, крокуючий бичок та ін;

- бібліотека – добре ілюстровані книжки з казками, оповіданнями, віршами, книги пізнавального характеру;

- засоби ІКТ - інтерактивні іграшки переважно несюжетні, а розвиваючої спрямованості: функціональне кермо, телефони, залізниці та ін.;

Основні засади організації сенсомоторного куточка: доступність; безпека; креативність; різноманітність об'єктів.

Орієнтовне обладнання сенсорного куточка у групі:

1. Для розвитку дрібної моторики: пірамідки, пофарбовані в основні кольори, стрижні для нанизування з кольоровими кільцями, мозаїка, об'ємні вкладиші, матрешки, рамки-вкладиші, куби з прорізами різної форми, набір для загвинчування (коробка з кришками).

2. Для сприймання форми та величини: набір геометричних фігур для серіації за величиною, набір площинних геометричних форм для серіації за величиною, чудовий мішечок з набором геометричних форм, овочів, фруктів.

3. Для сприймання кольору: набір кольорових паличок, мозаїка, пірамідки, набір кубиків з кольоровими гранями (кубики Нікітіна), намиста, стрічки, прищіпки, колечки, браслети, гумки для волосся та ін., ляльки в одязі основних кольорів (червоний, жовтий, зелений, синій) та різнокольорових предметів для гри з лялькою.

4. Для тактильних відчуттів: панно-іграшки з тканин різної фактури (шорсткий, гладкий, ворсистий – наждачний папір, липучка, шовк, атлас, сукно, хутро, пух тощо), природний матеріал (шишки, жолуді, камінці каштани, черепашки), «Тактильний килимок» (панно зі знімними деталями з різних матеріалів з кишнями на гудзиках, замочках, гачках тощо), підноси з манкою або піском для малювання пальцями та крупи, квасоля для перебирання.

2.2. Дослідження сформованості сенсорних еталонів у дітей раннього віку

Дослідження проводилось на базі Дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 94 «Перлина» Запорізької міської ради Запорізької області.

Для визначення критеріїв сформованості уявлень про сенсорні еталони у дітей раннього віку ми звернулися до освітньої програми дошкільної освіти, відповідно до якої проводиться освітня діяльність у ЗДО «Я у Світі». Згідно з підсумками реалізації програми дитина раннього віку, яка досягла 3 років, повинна знати основні кольори (червоний, жовтий, синій, зелений), може знайти їх за назвою; вміє розрізняти основні геометричні форми (коло, квадрат, трикутник, овал, прямокутник); а також розрізняти предмети за величиною (більше-менше).

Оцінка рівня сформованості уявлень про сенсорні зразки у дітей раннього віку здійснювалася за критеріями,

Критерії сформованості сенсорних еталонів у дітей раннього віку представлені у таблиці 2.1:

Таблиця 2.1

Групи здоров'я дітей

№	Назва групи	Характеристика групи
1.	Кольори	вміння сортувати предмети за кольором та знання назв основних кольорів (жовтий, червоний, синій, зелений)
2.	Форми	знання дитиною основних форм (кола, квадрата, трикутника, прямокутника) та вміння підбирати їх за контуром.
3.	Величини	Вміння сортувати предмети на два розміри: більше, менше.

Враховуючи вищевказані критерії, нами були підібрані такі діагностичні методики оцінки сформованості уявлень про сенсорні зразки у дітей раннього віку, подані в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Показники складових здоров'я дітей

Сенсорні еталони	Назва методики	Автор
Кольори	Діагностична гра «Мозаїка»	М.Монтессорі
Форми	Діагностична гра «Полянки з липучками»	Н.В. Серебрякова
Величини	Діагностична гра «Пригости зайчаток морквами»	Н.В. Серебрякова

Виходячи з виділених критеріїв та поданих діагностичних методик, були визначені рівні сформованості уявлень про сенсорні еталони у дітей раннього віку.

Високий рівень сформованості уявлень про сенсорні зразки:

- Зразок кольору: здатний розрізнити основні кольори: червоний, жовтий, зелений, синій; легко ідентифікує предмет за кольором, спирається на зорове співвідношення; називає колір предмета; за словесною інструкцією дорослого показує предмет та називає його колір; здатний групувати предмети за кольором;

- Зразок форми: дитина безпомилково виконує завдання на співвідношення геометричної фігури та контуру; знає назви фігур (квадрат, коло, трикутник, прямокутник); вільно зіставляє назви з фігур; у всіх випадках орієнтується на зразок; зацікавлений у кінцевому результаті;

- Зразок величини: дитина вміє сортувати предмети (більше, менше); без труднощів співвідносить предмети за ознаками; не відчуває труднощів у виконанні завдання вихователя чи за зразком; знаходить та групує предмети за величиною; під час виконання завдання пояснює словами «великий», «маленький», «більше», «менше»; завдання виконує самостійно;

Середній рівень сформованості уявлень про сенсорні зразки:

- Зразок кольору: дитина розрізняє основні кольори, показує їх з незначною допомогою дорослого; при ідентифікації предмета за кольором зазнає незначних труднощів, але за допомогою вихователя знаходить і виправляє помилки; не співвідносить деякі кольори з їхніми назвами; при групуванні предмета припускається незначних помилок;

- Зразок форми: дитина виконує завдання на співвідношення геометричної фігури та контуру з невеликими помилками, але виправляє їх при підказці дорослого; іноді плутає назви фігур (квадрат, коло, трикутник, прямокутник), який завжди зіставляє назви з фігурами; переважно орієнтується на заданий зразок, але іноді відступає від нього;

- Зразок величини: дитина не завжди правильно сортує предмети (більше, менше), іноді з невеликою допомогою вихователя; переважно правильно співвідносить предмети за ознаками, іноді помиляється; зазнає легких труднощів у виконанні завдання, але при підказці дорослого, виправляє помилки; іноді не користується зразком; знаходить та групує предмети за величиною з невеликими помилками; завдання виконує з невеликою підказкою дорослого;

Низький рівень сформованості уявлень про сенсорні зразки:

- Зразок кольору: дитина відчуває труднощі у розрізненні деяких основних кольорів або не розрізняє їх; насилу підбирає кольори, що відповідають предметам за словесною інструкцією дорослого, співвідносить кольори в половині випадків або не співвідносить колір з назвою; називає кольори, але припускається помилок, виправляє їх за допомогою вихователя;

- Зразок форми: дитина не розуміє і не приймає умови заданого; неспроможна виконати завдання співвіднесення геометричної постаті і контуру, навіть з допомогою вихователя діє неправильно; не знає назви фігур (квадрат, коло, трикутник, прямокутник); не вміє зіставляти назви з фігурами; не орієнтується на зразок; не зацікавлений у кінцевому результаті;

- Зразок величини: дитина не вміє сортувати предмети (більше, менше),

навіть за допомогою дорослого діє не правильно; не вміє співвідносити предмети за ознаками; відчуває труднощі у виконанні завдання; не користується зразком; не може знайти та згрупувати предмети за величиною.

Зміст діагностичної гри «Мозаїка» (для дітей віком 2-3 років): до набору входять фішки-«грибочки» основних кольорів, «полянки» таких же кольорів з отворами для «посадки» «грибків».

Перевіряється сприйняття кольору (дитині дається завдання вставляти (саджати) в отвори на галявинах, орієнтуючись за кольором за допомогою дорослого). Перші дві фішки, наприклад, жовту і червону, садить дорослий, а потім пропонує дитині розсортувати за зразком ті, що залишилися, «грибки», подаючи їх по одному і звертаючи увагу малюка на їх колір. («Подивися на "грибок". Знайди такого ж кольору «полянку»» Посади»). Наприкінці гри дорослий просить показати певного кольору «грибки» і назвати, якого кольору «полянки».

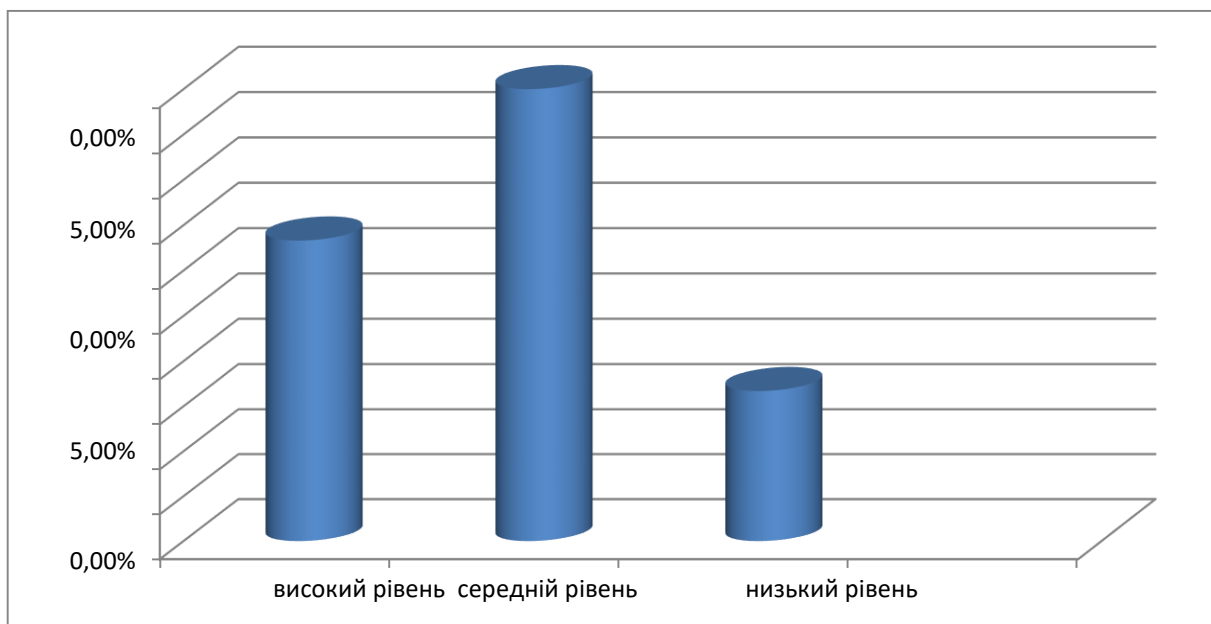
У грі перевіряється вміння сортувати предмети за кольором та знання назв основних кольорів. Крім того, досліджується дрібна моторика (координація та захоплення), а також увага та здатність до наслідувальної діяльності.

Розглянемо дані, отримані за методикою «Мозаїка». Виявлено: мають високий рівень 4 дитини –33,3% високий рівень, оскільки ці діти змогли самостійно закрити усі галявини «грибками» відповідно до кольору; мають середній рівень 6 дітей -50%. Вихованці впоралися із завданням частково, припустилися дві-три помилки; низький рівень мають 2 дитини -16,7%. Діти плутають кольори, вставляють фішки без розбору кольорів.

Рівень сформованості поглядів на сенсорному зразку колір в дітей віком раннього віку (за методикою «Мозаїка») представлений рисунку 2.1.

Рисунок 2.1

Рівень сформованості сенсорних еталонів у дітей раннього віку за методикою «Мозаїка»

Як видно з рис.2.1., 6 діагностованих дітей (50%) має середній рівень сформованості уявлень про сенсорні зразки. Вихованці впоралися із завданням за допомогою вихователя чи інших дітей. Вони припускаються незначних помилок у 2-3 випадках. Так, наприклад, до кінця гри у дітей вставлені 2-3 фішки жовтого кольору в червоне поле і т.д., як правило, ті кольори, назви яких він ще не твердо знають або плутають. Друге місце займає високий рівень, при якому дитина діє самостійно, без допомоги дорослого, до кінця гри заповнює всі "полянки" "грибками" відповідного кольору.

І низький рівень становлять 16,7% дітей, які не виконали завдання зовсім або вставили фішки без співвідношення їх кольору з полем. У результаті вони вийшла різнобарвна «полянка».

При використанні методики «Полянки з липучками» Н.В.Серебрякової з діагностики сприйняття сенсорного еталона форма, вихователь пропонує дітям показати геометричні фігури за назвою (коло, квадрат, трикутник), а потім зняти їх з килимка та прикріпити на «полянку» № 1, поєднавши їх за контуром (тобто перевіряється знання дитиною основних форм та вміння підбирати їх за контуром). Аналогічно проводиться гра з «полянкою» №2 та колами.

Дані, отримані за рівнем сформованості сенсорного уявлення форма (за

методикою «Полянка з липучками»), відображені в діаграмі представленої на рисунку 2.2.

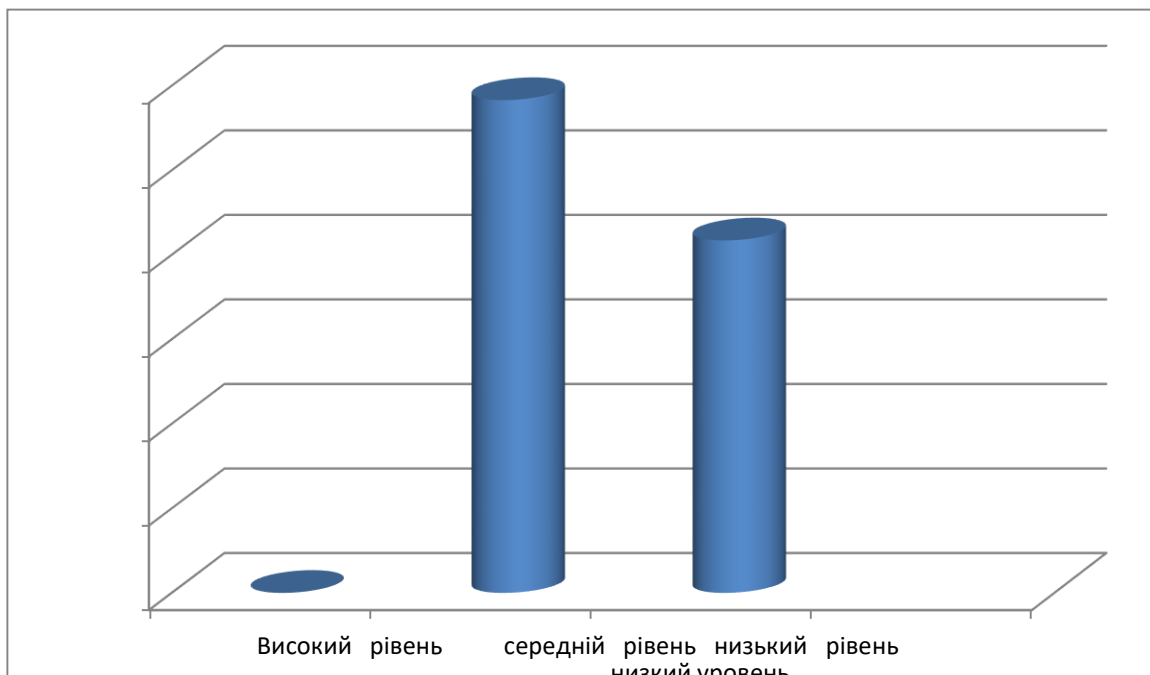

Рисунок 2.2. Дані, отримані за рівнем сформованості сенсорного уявлення форма (за методикою «Полянка з липучками»)

З рис.2.2. слід, що високий рівень не показала жодна дитина. Тобто повністю із завданням не впорався жоден вихованець. Не знали назви геометричних постатей, самостійно не приклеїли всі чи частково фігурки до галявини. 7 дітей (58,3%) показали середній рівень розвитку, коли завдання виконано частково та за допомогою вихователя. 5 дітей (41,7%) з 12 показали низький рівень по діагностиці сприйняття сенсорного еталона форма. Вихованці зовсім не впоралися із завданням, не зрозуміли його і знали форми.

У методиці для сприйняття сенсорного зразка величина використовувалася дидактична гра «Пригости зайчик морквинами». У набір входять три картинки, на яких намальовані зайчики, однакові за формою і кольору, але відрізняються за величиною (великий, маленький та середній), моркви двох розмірів (великі та маленькі). Дитині пропонується показати великого, маленького та середнього за величиною зайчика (щоб дитина не плутала з місцезнаходженням, середнього за величиною зайчика бажано покласти збоку, а не в центрі); потім прибрати

середнього зайчика, а «роздати» морквини, що залишилися, враховуючи розміри (більшому за величиною - «великі», маленькому - «маленькі»).

В результаті проведеної методики «Пригости зайчик морквинами», отримали такі показники: високий рівень показали 2 дитини -16,7%, вони впоралися із завданням повністю; середній рівень 7 дітей –58,3%. Діти впоралися із завданням частково, припустилися помилок у розкладанні предметів; низький рівень мали 3 дитини -25%. Вихованці не змогли впоратися із завданням. Допомога вихователя як навідних питань не призвела до позитивного результату.

Дані за методикою «Пригости зайчик морквинами» представлені рисунку 2.3.

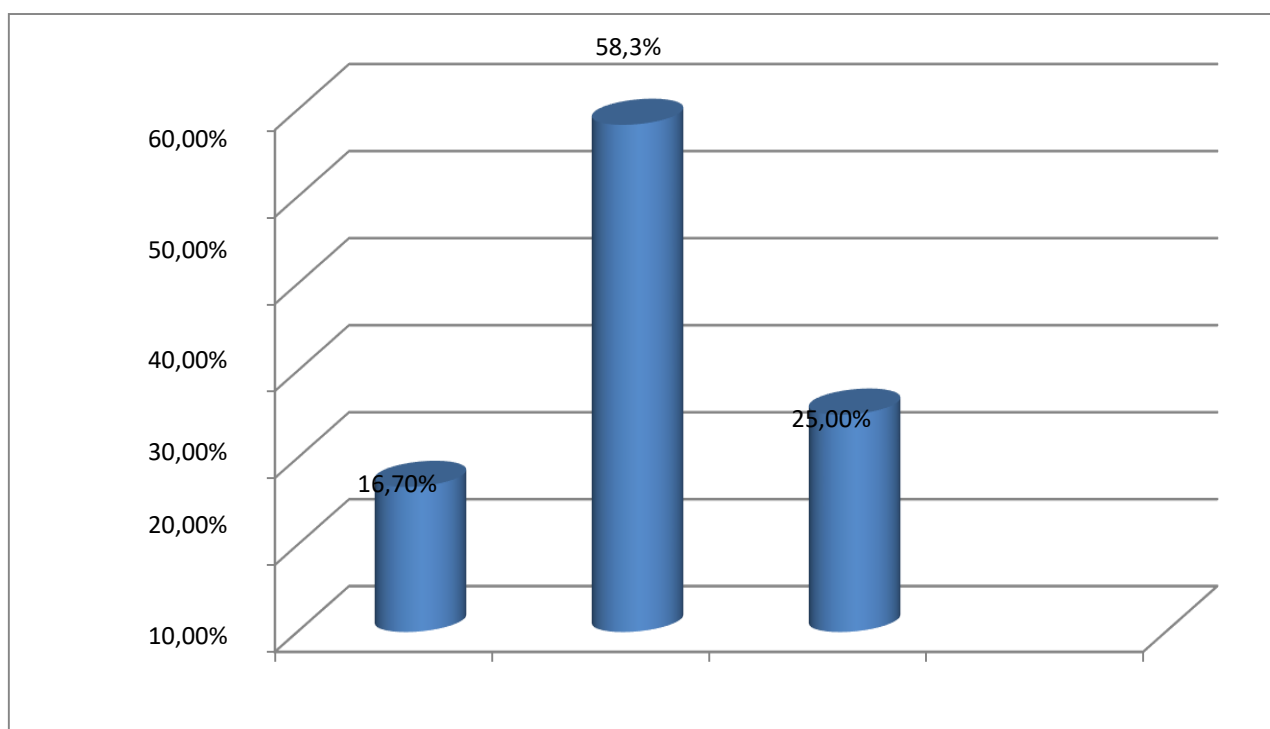

Рисунок 2.3. Дані, отримані за рівнем сформованості сенсорного уявлення форма (за методикою «Полянка з липучками»)

Як очевидно з рис.2.3. 58,3% (7 дітей) мають середній рівень уявлень про сенсорний зразок величина. Ця категорія дітей розкладала моркви зайчикам іноді навмання, найчастіше не співвідносили величину моркви та зайчика. Низький рівень виявили 25% вихованців. Це діти, які практично не впоралися із завданням. Навіть допомога вихователя не змогла їм допомогти. І лише 2 дитини (16,7%) мають високий рівень. Хлопці впоралися із запропонованим завданням

самостійно, швидко та правильно, добре співвідносять три ряди величин між собою.

Усі показники рівня сформованості сенсорних уявлень в раннього віку занесені до таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Показники рівня сформованості сенсорних еталонів у дітей раннього віку

Рівень	Завдання 1 (показники)	Завдання 2 (показники)	Завдання 3 (показники)	Загальні показники
Високий	33,3%	0	16,7%	16,7%
Середній	50%	58,3%	58,3%	55,5%
Низький	16,7%	41,7%	25%	27,8%

Рівень сформованості сенсорних еталонів у дітей раннього віку відображено на рисунку 2.4.

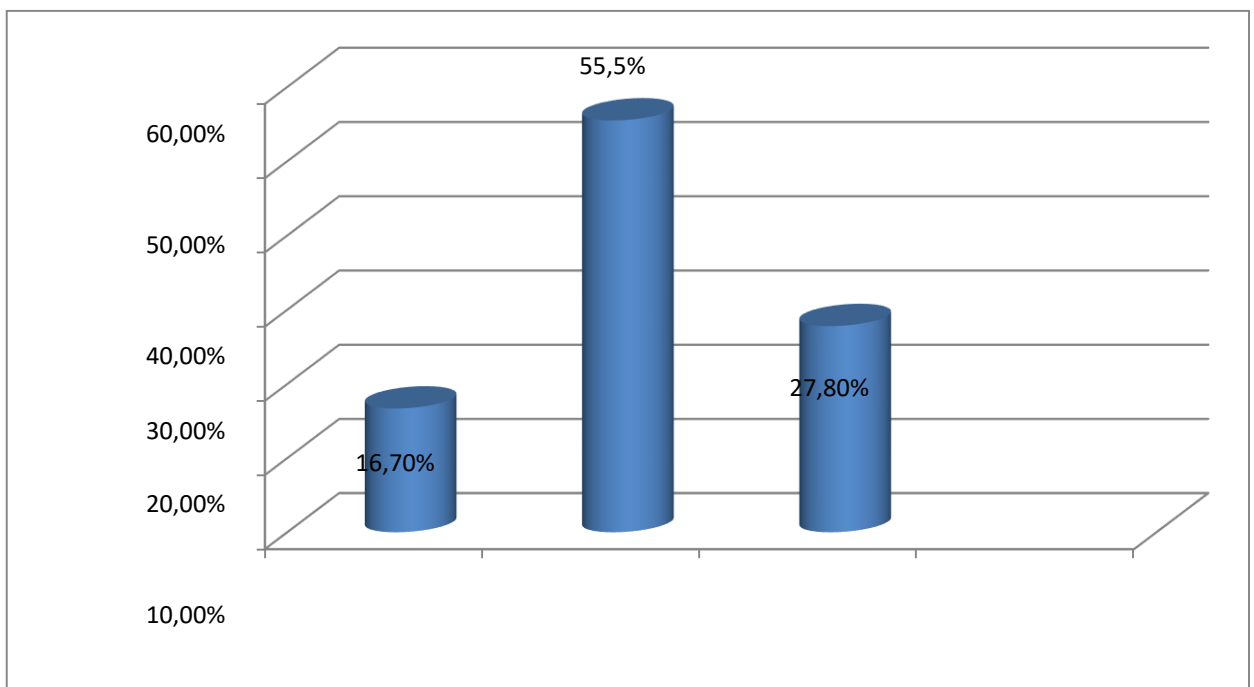

Рисунок 2.3. Рівень сформованості сенсорних еталонів у дітей раннього віку

Аналізуючи рівень сформованості уявлень про сенсорні зразки у дітей раннього віку, можна відзначити, що високий рівень сформованості уявлень про

сенсорні еталони мають 16,7% від загальної кількості дітей, середній рівень сформованості уявлень про сенсорні еталони показали 55,5% досліджуваних, 27,8 % мають низький рівень сформованості уявлень про сенсорні еталони.

У розрізі проведених діагностичних методик можна відзначити, що найкраще діти впоралися із завданням на сформованість сенсорного еталона колір. 4 дитини показали високий рівень цього вміння, 50% мають середній рівень. Найгірше діти впоралися із діагностичним завданням на сприйняття форми: високого рівня не показав ніхто із дітей, 5 дітей мають низький рівень.

Таким чином, у констатуючому етапі нашого експерименту було поставлено завдання виявити рівень сформованості уявлень про сенсорні еталони у дітей раннього віку.

Нами була проведена діагностика вихідного рівня сформованості уявлень про сенсорні зразки у дітей раннього дошкільного віку. Оцінка рівня сформованості уявлень про сенсорні еталони в дітей віком раннього дошкільного віку здійснювалася за критеріями, запропонованим Н.В.Серебряковой.

У результаті проведеної діагностики вихідних даних сформованості уявлень про сенсорні зразки у дітей раннього дошкільного віку, отримали такі дані щодо рівня сформованості уявлень про сенсорні еталони у дітей раннього віку: високий рівень формування уявлень про сенсорні зразки мають 16,7%, середній рівень показали 55, 5% піддослідних, 27,8% мають низький рівень сформованості уявлень про сенсорні еталони.

Проведена діагностика показала недостатній рівень сформованості сенсорних еталонів у дітей раннього віку.

2.3. Аналіз ефективності проведеної роботи

Для перевірки ефективності дослідно-експериментальної роботи було проведено контрольний експеримент, який проводився за тією ж схемою, що і

констатувальний.

Визначено, що позитивні зміни відбулися в групі – через використану методику, активізацію до діяльності у даному напрямку батьків, залученні інших учасників педагогічного колективу. За даними останнього етапу експерименту показники сформованості сенсорних еталонів у дітей раннього віку покращились.

Отже, для визначення сформованості сенсорних еталонів дитини були використані аналогічні методи з першого етапу експерименту.

Оцінювання рівня та показників проводилось способом трьох вище запропонованих методик.

За контрольним етапом дослідження в експериментальній групі показники сформованості сенсорних еталонів покращились. Діти були активніші на заняттях, краще визначали кольори, форми, розмір запропонованих предметів.

Отримані дані співставлялися з результатами спостереження за дітьми.

За методикою «Мозаїка» :у грі перевіряється вміння сортувати предмети за кольором та знання назв основних кольорів. Крім того, досліджується дрібна моторика (координація та захоплення), а також увага та здатність до наслідувальної діяльності.

Розглянемо дані, отримані за методикою «Мозаїка». Виявлено: мають високий рівень 7 дитини –53,3% високий рівень, оскільки ці діти змогли самостійно закрити усі галявини «грибками» відповідно до кольору; мають середній рівень 3 дітей -40%. Вихованці впоралися із завданням частково, припустилися дві-три помилки; низький рівень мають 2 дитини -10,7%. Діти вже не плутають кольори, вставляють фішки без розбору кольорів.

За спостереженнями вихователя діти проявляють активність в іграх та завданнях, які пов'язані із кольорами, допомагають один одному у подібних іграх та вправах.

Результати контрольного етапу експерименту за методикою «Мозаїка» представлені на рисунку 2.4.

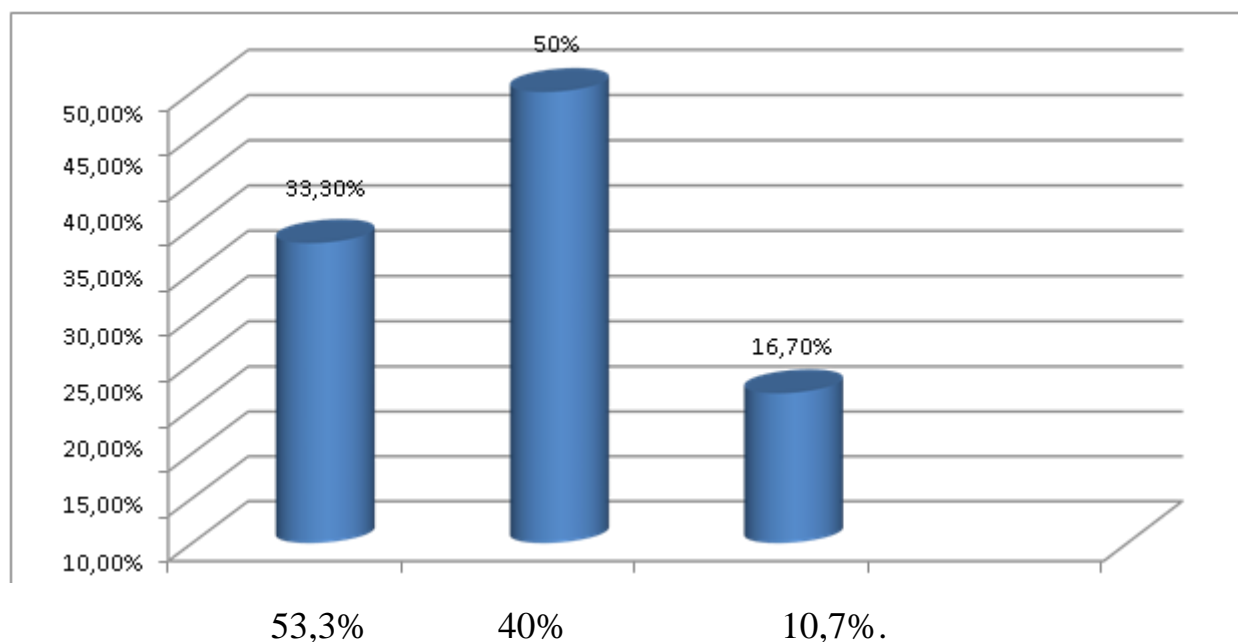

Рисунок 2.4. Рівень сформованості сенсорних еталонів у дітей раннього віку за методикою «Мозаїка»

При проведенні методики «Полянки з липучками», діти вже показали кращі знання сенсорних еталонів, розвитку дрібної моторики руки.

Отже, за показниками даної методики та її ускладнень отримано результати які представлені на табл. та рівнями – такі дані (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Результати за методикою «Полянки з липучками», у %

Рівні	Експериментальна група		
	Ускл 1.	Ускл 2.	Ускл 3.
Високий	35	40	32
Середній	51	39	45
Низький	18	14	20

Як бачимо з таблиці, дані групи вже мають певні відмінності про покращення показників сформованості сенсорних еталонів за даною методикою.

У методиці для сприйняття сенсорного зразка величина використовувалася дидактична гра «Пригости зайчика морквинами». У набір входять три картинки,

на яких намальовані зайчики, однакові за формою і кольору, але відрізняються за величиною (великий, маленький та середній), моркви двох розмірів (великі та маленькі). Дитині пропонується показати великого, маленького та середнього за величиною зайчика (щоб дитина не плутала з місцезнаходженням, середнього за величиною зайчика бажано покласти збоку, а не в центрі); потім прибрати середнього зайчика, а «роздати» морквини, що залишилися, враховуючи розміри (більшому за величиною - «великі», маленькому - «маленькі»).

В результаті проведеної методики «Пригости зайчика морквинами», отримали такі показники: високий рівень показали 8 дітей -76,7%, вони впоралися із завданням повністю; середній рівень 2 дитини -14,3%. Діти впоралися із завданням частково, припустилися помилок у розкладанні предметів; низький рівень мали 2 дитини -15%. Вихованці не змогли впоратися із завданням.

Результати за методикою «Пригости зайчика морквинами» представлені на рисунку 2.4.

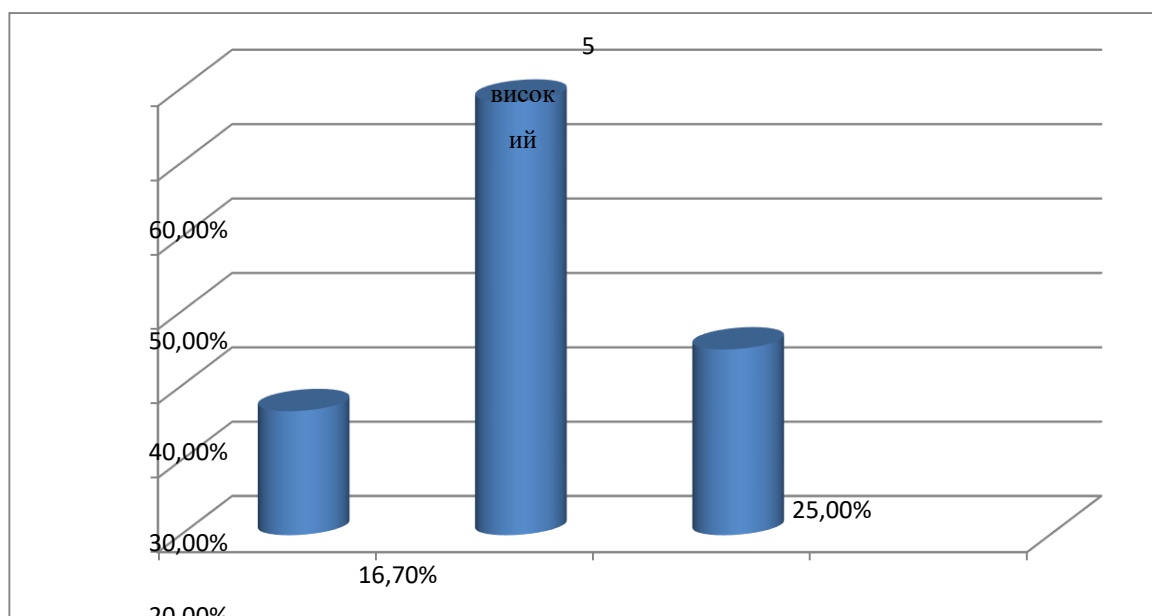

Рисунок 2.5. Рівень сформованості сенсорних еталонів у дітей раннього віку за методикою «Пригости зайчика морквиною»

Отже, за даними методики визначено, що показники сформованості сенсорних еталонів за розміром предметів у дітей раннього віку покращились.

Нами визначено загальні показники сформованості сенсорних еталонів у

дітей раннього віку за контрольним етапом експерименту. Результати представлено у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

**Показники сформованості сенсорних еталонів у дітей раннього віку,
у %**

Рівень	Завдання 1 (показники)	Завдання 2 (показники)	Завдання 3 (показники)	Загальні показники
Високий	53,3%	52%	56,7%	86,7%
Середній	20%	88,3%	18,3%	25,5%
Низький	10,7%	11,7%	15%	17,8%

Отже, за наведеними даними в таблиці, можна визначити результати дослідження. А саме, відмінності двох показників груп. Отже, високий рівень показників сформованості сенсорних еталонів у контрольному етапі експерименту на 7% вищий; середній рівень також вищий на 4%; низький рівень в групі нижчий на 7%.

У ході дослідження розроблено та впроваджено методику та програму формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку. Ефективність запропонованих методів можна простежити в показниках останнього етапу експерименту. Ефективність впровадженої програми впровадження формування сенсорних еталонів простежується у роботі закладу дошкільної освіти доведено; гіпотезу дослідження, мету роботи досягнуто.

ВИСНОВКИ Таким чином проведене дослідження з формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку дозволило зробити наступні висновки.

1. У процесі аналізу теоретичних засад сенсорного виховання та сенсорного розвитку визначено сутність понять «сенсорний розвиток», «сенсорне виховання»;

Визначено та обгрунтовано особливості сенсорного розвитку дітей раннього віку, зміст, завдання принципи сенсорного розвитку дітей раннього віку.

2. Розкрито педагогічні умови ефективного сенсорного розвитку в закладі дошкільної освіти. Окреслено завдання, зміст, форми та методи педагогічної роботи з формування у дітей сенсорних еталонів.

3. Аналіз сутності та змісту педагогічної роботи з формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку показав, що педагоги мають спрямувати свою роботу на організацію навчання дошкільників, що є засобом сенсорного виховання, на організацію ігрової діяльності під час якої відбуватиметься формування просторових відношень, розвиток слухового сприймання, тактильної нюхової та смакової чутливості.

У ході дослідження розкрито вимоги до предметно-просторового середовища в групі раннього віку, доведено необхідність залучення батьків до співпраці із закладом дошкільної освіти у напрямку формування сенсорних еталонів дітей.

4. Розкрито низку педагогічних умов, реалізація яких необхідна для формування уявлень про сенсорні еталони дітей раннього віку:

- поетапне формування сенсорних еталонів;
- розробка комплексу дидактичних ігор та вправ;
- збагачення розвиваючого предметно-просторового середовища в ЗДО.

5. У експериментальній частині роботи з визначення показників та рівнів сформованості сенсорних еталонів дітей раннього віку проведено констатувальний, формувальний та контрольний експерименти.

6. У ході дослідження та експерименту визначено показники та рівні сформованості сенсорних еталонів у дітей раннього віку. Для дослідження використано такі методи роботи з дітьми як бесіда, спостереження, ігри, три методики. За допомогою цих даних ми могли також визначити результати констатувального етапу експерименту.

7. У ході дослідження розроблено та впроваджено програму формування сенсорних еталонів в закладі дошкільної освіти. Ефективність запропонованих методів можна простежити в показниках останнього етапу експерименту. Навіть застосовуючи для повторної діагностики ті ж самі методи нами визначено покращення у сформованості сенсорних еталонів дітей раннього віку. Ефективність впровадженої програми доведено; гіпотезу дослідження, – підтверджено, отже, мету роботи яка полягала у теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічну програму формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку в умовах закладу дошкільної освіти досягнуто.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аванесова В. Н. Дидактическая игра как форма обучения в детском саду. Москва : Просвещение, 1984. 135 с.
2. Альтхауз Д., Дум Е. Цвет – форма – количество : опыт работы по развитию познават. способностей детей дошкол. возраста. Москва : Просвещение, 1994. 64 с.
3. Ананьев Б. Г. Теория ощущений. Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1961. 458 с.
4. Артемова Л. В. Колір. Форма. Величина. Число. Київ : Томіріс, 1997. 176 с.
5. Афанасьева С. М. Воспитание сенсорной культуры в ДОУ. *Образовательные проекты «Совёнок» для дошкольников*. 2013. № 7. URL: <http://www.kids.covenok.ru/issue/130262.htm>.
6. Бельская З. В. О воспитании сознания в педагогической концепции М. М. Манасеиной. Актуальные вопросы современной педагогики : материалы IV междунар. науч. конф. (г. Уфа, ноябрь 2013 г.). Уфа, 2013. С. 26-29. URL: <http://www.moluch.ru>.
7. Богуш А. М., Орланова Н. П., Зеленко Н. І., Лихолетова В. К. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1992. 414 с.
8. Боднар В. І., Ільченко А. М. Психолого-педагогічні основи розвитку дітей в системі М. Монтесорі : навч. посіб. Полтава : РВВ ПДАА, 2009. 354 с.
9. Буторина М., Хилтунен Е. Монтессори – материал : Школа для малышей. Москва : Мастер, 1992. 80 с.
10. Венгер Л. А., Пилюгина Э. Г., Венгер Н. Б. Воспитание сенсорной культуры ребенка от рождения до 6 лет : кн. для воспитателей дет. сада. Москва : Просвещение, 1988. 144 с.

11. Венгер Л. А. Восприятие и обучение. Москва : Просвещение, 1969. 365 с.
12. Венгер Л. А., Агаева Е. Л., Венгер Н. Б. Развитие познавательных способностей в процессе дошкольного воспитания. Москва : Педагогика, 1986. 226 с.
13. Войлокова Е. Ф. Сенсорное воспитание дошкольников с интеллектуальной недостаточностью : учеб.-метод. пособ. Санкт-Петербург : Каро, 2005. 30 с.
14. Волков Б. С., Волкова Н. В. Детская психология: Логические схемы. Москва : Гуманит. изд. центр Владос, 2003. 256 с.
15. Вальдорфская педагогика : Антология / сост. А. А. Пинский и др. Москва : Просвещение, 2003. 494 с.
16. Выготский Л. С. Вопросы детской психологии. Санкт-Петербург : Изд-во «Союз», 2004. 224 с.
17. Выготский Л. С. Лекции по психологии. Санкт-Петербург : Союз, 2004. 142 с.
18. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 375 с.
19. Державна національна програма Освіта. Україна ХХІ століття : постановою Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 р. № 896. Дата оновлення : 29.05.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п#Text>.
20. Дитина в дошкільні роки : комплексна додаткова освітня програма / К. Л. Крутій та ін. Запоріжжя : ЛПКС, 2011. 188 с.
21. Дитина. Освітня програма для дітей від 2 до 7 років / Г. В. Беленька та ін. Київ : Богдана, 2016. 304 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/osvitnya-programa-ditina-nmc.pdf>.
22. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.

23. Дмитриева В. Г. Методика раннього розвитку Марії Монтессорі. Від 6-ти місяців до 6-ти років. Київ : Book Chef, Форс, 2019. 224 с.
24. Дошкільна педагогічна психологія / за ред. Д. Ф. Ніколенка. Київ : Вища школа, 1987. 184 с.
25. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія (курс лекцій і практикум) : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О. А, 2006. 320 с.
26. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 392 с.
27. Запорожец А. В., Венгер Л. А., Зинченко В. П., Ружская А. Г. Восприятие и действие. Москва : Просвещение, 1967. 322 с.
28. Запорожец А. В. Избранные психологические труды : в 2 т. Москва : Педагогика, 1986. Т. I : Психическое развитие ребенка. 318 с.
29. История зарубежной дошкольной педагогики / сост. Н. Б. Мчедлидзе, А. А. Лебедеко, Е. А. Гребенщикова. 2-е изд., доп. Москва : Просвещение, 1986. 464 с.
30. Кошель В. М. Сенсорне виховання дітей раннього віку : навч.-метод. посіб. для вихователів дітей дошкільного віку, студентів спеціальності «Дошкільна освіта» та батьків. Чернігів : ФОП Баликіна О. В., 2019. 160 с.
31. Кривоніс М. Л., Дроботій О. Л. Сенсорний розвиток дошкільнят. Ранній вік. Харків : Вид-во «Ранок», 2015. 192 с.
32. Кривоніс Л. М., Дроботій О. Л. Сенсорний розвиток : з досвіду роботи. 5-6 (7) років. Харків : Вид-во «Ранок», 2012. 256 с.
33. Кривоніс Л. М., Дроботій О. Л., Ачкасова В. М. Сенсорний розвиток : з досвіду роботи. 3-4 роки. Харків : Ранок, 2012. 240 с.
34. Литвяк Е. Что же это такое – воспитание по Монтессори? *Первое сентября*. 2000. № 74. С. 24-27.
35. Логинова В. И., Саморукова П. Г. Дошкольная педагогика. Москва : Просвещение, 1988. 269 с.
36. Люблінська Г. О. Дитяча психологія. Київ : Вища школа, 1974. 356 с.

37. Монтессори М. Дети – другие. Уникальная методика раннего развития. Москва : АСТ, 2015. 320 с.
38. Монтессори М. Дом ребенка. Метод научной педагогики. Москва : Астрель, 2005. 272 с.
39. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2008. 432 с.
40. Пальчевський С. С. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Каравела, 2007. 576 с.
41. Педагогическая деятельность и теория Фридриха Фребеля / сост. С. А. Жданов. URL: <http://www.gala-d.ru/parts/1086-part5.html>.
42. Пілюгіна Е. Г. Сенсорні здібності малюка. Розвиток сприйняття кольору, форми та розміру в дітей від народження до трьох років. Харків : Ранок, 2007. 188 с.
43. Плеханов А., Морозова О. Создатель детского сада и основоположник дошкольной педагогики. *Дошкольное воспитание*. 1995. № 7. С. 64-67.
44. Плеханов А., Морозова О. М. М. Манасейна : сенсорное развитие и воспитание детей дошкольного возраста. *Дошкольное воспитание*. 2004. № 2. С. 31-35.
45. Поддьяков Н. Н., Аванесова В. Н. Сенсорное воспитание в детском саду : пособие для воспитателей. Москва : Просвещение, 1981. 192 с.
46. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2006. 456 с.
47. Практикум для детского психолога / сост. Г. А. Широкова, Е. Г. Жадько. 4-е. изд. Ростов-на-Дону : Феникс, 2006. 314 с.
48. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське довкілля» / О. І. Білан та ін. Тернопіль : Мандрівець, 2012. 264 с.
49. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» / О. О. Андрієтті, та ін. Тернопіль : Мандрівець, 2013. 104 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/programavpevneniy->

start.pdf.

50. Рихтерман Т. Д. Формирование представлений о времени у детей дошкольного возраста. Москва : Просвещение, 1991. 49 с.

51. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навч посіб. 2-е вид., доповн. Київ : Академвидав, 2011. 384 с.

52. Сорокова М. Г. Система М. Монтессори. Теория и практика : учеб. пособ. Москва : Академия, 2003. 384 с.

53. Тарасова О. С. Сенсорний розвиток дітей раннього віку. Харків : Основа, 2014. 144 с.

54. Сакулина Н. П. Сенсорное воспитание в процессе изобразительной деятельности. *Теория и практика сенсорного воспитания в детском саду* / под ред. А. П. Усовой, Н. П. Сакулиной. Москва, 1965. С. 100-135.

55. Тихеева Е. И. Игры и занятия малых детей. 2-е изд. Москва : Просвещение, 1965. 119 с.

56. Тихеева Е. И. Развитие речи детей (раннего и дошкольного возраста). Москва : Просвещение, 1981. 111 с.

57. Урбанович Л. Н. М. М. Манасеина о цели и назначении воспитания. *Вестник ПСТГУ. Педагогика. Психология*. 2013. № 4. С. 89-101.

58. Урунтаева Г. А. Дошкольная психология : учеб. пособ. 5-е изд., стереотип. Москва : Издательский центр «Академия», 2001. 336 с.

59. Усова А. П., Запорожец А. В. Педагогика и психология сенсорного развития и воспитания дошкольника. *Теория и практика сенсорного воспитания в детском саду*. Москва : Просвещение, 1965. С. 7.

60. Усова А. П. Обучение в детском саду. 3-е изд., испр. Москва : Просвещение, 1981. 175 с.

61. Эльконин Д. Б. Детская психология : учеб. пособ. для студентов вузов, обучающихся по спец. психологии. Москва : Академия, 2004. 383 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Педагогічна програма з формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку

Мета програми: сформувати у дітей сенсорні еталони(знання кольору, форми, вміння визначати розмір, тактильно обстежувати предмети).

1. Гра «Упізнай предмет по звуку»

Мета: Розвивати слухові сприйняття. Навчити дітей співвідносити звук з предметом, або його частиною, дізнаватися по звуку про стан предмета.

2. Гра «Тихо-голосно»

Мета: Розвивати уважність, слухове сприйняття, самоконтроль та дисциплінованість.

3. Гра «Хто покликав?»

Мета: Тренувати слуховий аналізатор, виховувати увагу, пам'ять, та дружнє ставлення до своїх однолітків, бажання грати разом.

4. Гра «Жаби»

Мета: Розвивати мовний слух. Тренувати слуховий аналізатор, виховувати увагу, пам'ять.

5. Гра «Дзвіночки»

Мета: Розвивати слух. Виховувати увагу, пам'ять.

6. Гра «Гра в тиші»

Мета: розвиток слухового сприйняття.

7. Гра «Вправи в тиші»

Мета: відчутти повну тишу. Тренування вміння співставляти свої дії та володіти собою. Сприйняття слабкого шуму.

Ігри на визначення назви запаху предмета, встановлення співвідношення між предметом

1. «Чарівний мішечок»

Мета: Вчити визначати назву запаху предмета, встановлювати співвідношення між предметом і його запахом; працювати над умінням визначати назву предмета, спираючись на нюх, тобто сприйняття запаху.

2. «Чим пахне?»

Мета: диференціація за допомогою нюху. Вчити визначати назву запаху предмета, встановлювати співвідношення між предметом і його запахом; працювати над умінням визначати назву предмета, спираючись на нюх, тобто сприйняття запаху.

3. «Баночки з запахами»

Мета: диференціація за допомогою нюху; розвивати вміння визначати потрібний спосіб для впізнання предметів; збагачувати словник дітей.

4. «Запах трав і квітів»

Мета: диференціація за допомогою нюху.

Ігри на визначення назв різних властивостей матеріалів, встановлення співвідношення між матеріалом і його відчуттям.

1 «Назви властивості матеріалу»

Мета: Вчити визначати назву різних властивостей матеріалу, встановлювати співвідношення між матеріалом і його відчуттям.

2. «Миємо посуд»

Мета: Працювати над умінням визначати назву різних теплових відчуттів, спираючись на тактильні відчуття, тобто розвивати дотикове сприйняття.

3. «Коробочка з тканинами»

Мета: Вчити визначати назву різних властивостей матеріалу, встановлювати співвідношення між матеріалом і його відчуттям.

4. «Прибирання»

Мета: прибирати за собою (збирати губкою воду, вичавлюючи її над тазиком; змитати зі столу, користуючись щіткою і совком; виловлювати ложкою з води дрібні предмети).

5. «Не просипай і не проливай»

Мета: розвиток моторики дитини. Учити дитину пересипати, переливати, запам'ятовувати послідовність дій, розвивати самостійність.

6. «Чарівне сито»

Мета: відокремлювати камінчики (намистинки) від піску, а також дрібну крупу від великої, користуючись ситом; виловлювати з допомогою ситечка плаваючі предмети з води.

7. «Відгадайка»

Мета: вправляти дітей в умінні тактильним шляхом, встановлювати відмінності текстильних виробів, розвивати вміння розповідати про свої чуттєві враження.

8. «Вгадай, хто що з'їв»

Мета: розвивати смакові відчуття, уяву дітей.

9. «Пальчиковий малюнок»

Мета: малювання на піску, розвивати уяву та творчість дітей.

Ігри диференціювання різних геометричних фігур, спираючись на тактильні зорові відчуття, дотикового і зорового сприйняття

1. «Кубик загубився»

Мета: Вчити виділяти в процесі сприйняття якості предмета, порівнювати за формою.

2. «Геометричне лото»

Мета: вчити дітей порівнювати форму зображеного предмета з геометричними фігурами і підбирати предмети по геометричному образу.

3. «Влуч у будиночок»

Мета: цілеспрямоване, свідоме сприйняття форми геометричних фігур, кольору. Вчити виділяти в процесі сприйняття якості предмета, порівнювати за формою.

4. «Відремонтуй одяг зайченят»

Мета: Ознайомити з плоскими геометричними формами - квадратом, колом, трикутником, овалом, прямокутником. Вчити підбирати потрібні форми різними методами.

5. «Знайди віконце для фігури»

Мета: Вчити дітей звертати увагу на форму предметів, враховувати цю властивість при виконанні елементарних дій з іграшками.

6. «На що це схоже»

Мета: розвивати уяву та творчість дітей.

7. «Нагодуй кошеня»

Мета: Вчити дітей звертати увагу на форму предметів, враховувати цю властивість при виконанні елементарних дій з іграшками.

Ігри на групування, відповідно до зразка, предметів за кольором, формою, розміром та іншими властивостями, і фактури та інших ознак предмета

1. «Знайди пару»

Мета: вивчення сприйняття форми геометричних фігур. Вчити дітей впізнавати і правильно називати площинні геометричні фігури

2. «Збери за кольором»

Мета: сприяти формуванню у дітей колірних уявлень, навчати співвідносити кольори різнорідних предметів. Тренувати у групуванні предметів за кольором. Спонукаати дітей до називання предметів і їх ознак (колір,

кількість).

3. «Будуємо вежу»

Мета: вчити дітей збирати башточку, орієнтуючись на зразок і розташовуючи кільця в порядку спадання .

4. «Підбери нитку»

Мета: Тренувати у групуванні предметів за кольором.

5. «Виготовимо намисто»

Мета: Продовжувати вчити дітей розрізняти основні кольори: червоний, жовтий, зелений і синій. Співвідносити предмети за кольором. Розвивати математичні здібності дітей раннього віку. Розвивати моторику кінчиків пальців рук.

6. «Зберемо башточку»

Мета: формування знань про величину предметів, незалежно від їх положення в просторі. Розвиток моторики, навичок класифікації, порівняння.

7. «Прикрась метелика»

Мета: розвивати уяву і творчість дітей, формувати зорово-моторну координацію на основі дій з предметами.

8. «Розклади по порядку»

Мета: Розвивати зорову увагу і пам'ять.

9. «Ягоди розсипалися»

Мета: збирати з поверхні (столу, статі) трьома пальцями дрібні предмети, сортувати їх за кольором.

10.«Веселі прищіпки»

Мета: Вчити дітей підбирати потрібні прищіпки одного кольору, розвивати дрібну моторику рук, тактильні відчуття.

11.«Допоможи цуценятам»

Мета: Вчити добирати за кольором, порівнювати.

12.«Збери іграшку»

Мета: Працювати над умінням диференціювати різні геометричні фігури,

спираючись на тактильні і зорові відчуття, тобто розвивати дотикове і зорове сприйняття.

13.«Сховай мишку»

Мета: Вчити визначати назву різних геометричних форм, співвідносити за формою і розміром прорізи і втулки.

14.«Посади мишку на килимок»

Мета: Тренувати дітей у визначенні та називанні кольору за допомогою зорового і тактильного обстеження, порівняння.

15.«Більше, менше»

Мета: Тренувати дітей у визначенні та називанні кольору (червоний, жовтий, зелений, синій, чорний, білий); розміру (великий, маленький); форм (куб, куля, конус), геометричних фігур (квадрат, коло, трикутник) за допомогою зорового і дотикального обстеження, порівняння.

16.«Намисто порвалося»

Мета: відокремлювати камінчики (намистинки) від піску, а також дрібну крупу від великої, користуючись ситом.

17.«Пересипаємо ложкою»

Мета: розвиток моторики дитини. Учити дитину пересипати зерна ложкою, запам'ятовувати послідовність дій, розвивати самостійність.

18.«Шнурівка»

Мета: Розвиток дрібної моторики руки, співвідношення рухів пальців, концентрації уваги, сприяє розвитку точності окоміру, координації та послідовності дій.

19.«Веселі кульки»

Мета: сприяти формуванню у дітей колірних уявлень, навчати співвідносити кольори різнорідних предметів.

20.«Знайди своє місце»

Мета: Вчити дітей звертати увагу на форму предметів, враховувати цю властивість при виконанні елементарних дій з іграшками.

КОНСПЕКТ ЗАНЯТТЯ З МАЛЮВАННЯ «У НАШОГО ПІВНИКА ТА Й ЯСКРАВЕ ПІР'ЯЧКО»

Мета: Навчати дітей створювати ритмічні композиції «Крапки – цяточки на пір'їні хвостика у півника»; закріпити назви кольорів (червоний, синій, жовтий, зелений), назви свійських птахів, звуконаслідування;

розвивати зв'язне мовлення, пам'ять, мислення почуття ритму й композиції, дрібну моторику пальців рук; виховувати допитливість та охайність, співчутливість, бажання допомагати іншим, любов до української народної казки, до природи, інтерес до відображення вражень і уявлень про красиві об'єкти природи в образотворчій діяльності.

Обладнання: вірш І. Неходи «Петя – Півничок», українська народна казка «Курочка Ряба», ілюстрації до казки; чотири картонні коробки червоного, жовтого, синього й зеленого кольорів, іграшкові півник, курочка, курчатко, гуска, качка; відерця зелених, червоних, жовтих, синіх кольорів по одному на кожну дитину, різнокольорові «зернята» (із поролону); зразок роботи, аркуш паперу з зображенням півника (на кожну дитину), гуашева фарба червоного кольору, вологі серветки.

Хід заняття

Показую дітям іграшкового півника і читаю вірш І. Неходи «Петя – Півничок»: Хто це пісеньку таку нам співа : «Ку – ку – рі – ку»? Це наш Петя – Півничок, це він будить діточок,

Щоб вставали, не проспали, не спізнилися в садок.

Пропоную дітям потішити півника і розповісти казочку про Курочку Рябу, разом промовляємо слова знайомої казки розглядаючи ілюстрації.

Дидактична гра «Хто в коробці?» Діти слухають звуки птахів і відгадують пташку, звуконаслідують її і називають колір коробки, в яку вона була схована.

Дидактична гра «Збери зернята» . На підлозі розсипані вирізані із поролону різнокольорові «зернята». Кожна дитина отримує відерце одного із чотирьох

кольорів. За командою «Один, два, три почали» діти збирають «зерна» кольору відповідного до їх віdereць.

Пальчикова гра «Півник»

Півнику, півнику, де ти бував? (Діти складають руки «човником») Під кущем калини зернята клював. (Стукають пальчиком по долоні) Півнику, півнику, де ти бував?

Я біля хатини на паркан злітав. (Імітують махи крилами) Півнику, півнику, де ти бував?

Рано – рано вранці сонечко вітав. (Піднімають руки вгору) Півнику, півнику, де ти бував?

Я маленьких діток піснею звеселяв. (Плескають в долоні) -Ку-ку-рі-ку! - Півник розповів мені, що має багато друзів: курочок та курчаток. Він хоче всім подарувати малюнки із своїм зображенням. (Розгляд зразка і милування, уточнення уявлень про зовнішній вигляд півника (голова, тулуб білого(жовтого) кольору, на голівці – гребінець, дзьоб и борідка, червоного кольору, на тулубі – крильця та хвостик жовтого і зеленого кольорів.) - Але художник, який малював ці малюнки, мабуть дуже поспішав і забув намалювати чудові цяточки, які є у півника на хвостіку. Півник дуже засмутився. Давайте допоможемо йому, домалюємо крапочки на хвостикові, щоб він міг подарувати малюнки всім своїм друзям.» - Гайда з вами малювати – півню хвостик прикрашати

Процес творення. Діти висловлюють своє пропозиції, як і чим можна намалювати крапочки, підвести їх до думки, що можна намалювати пальчиком. Показ зразка, виконання роботи вихователем.

Крапка до крапки прийшла у гості,

Буде у півника гарненький хвостик.

Крапка до крапки стала в рядочок,

Піде наш півник в гості до квочок.

Діти працюють самостійно.

Іграшковий півник дякує дітям і поки малюнки висихають пропонує

пограти в рухливу гру «Курчата і півник».

Рухлива гра «Курчата і півник»

Півник дякує дітям за розповідь казочки «Курочка Ряба»; за те що допомогли відшукати друзів, перебрати «зернятка», домалювали малюнки, грали з ним і розважали його.

ІНТЕГРОВАНЕ ЗАНЯТТЯ З ДІТЬМИ РАНЬОГО ВІКУ «ЩОБ НАВЧАТИСЬ, РОЗВИВАТИСЬ – БУДЕМО З ПІСОЧКОМ ГРАТИСЬ»

Мета: розширити та поглибити уявлення дітей про пісок: сухий, вологий; розвивати пам'ять, логічне мислення, увагу, мовлення та дрібну моторику рук; формувати навички колективної гри; виховувати естетичний смак, бажання грати з піском, вміння проявляти позитивні емоції;

закріплювати основні кольори.

Обладнання: лоточок з піском, пляшка-олівець (з жовтим піском), площинні небо і сонце, мішечок з апельсинами, вологі серветки, іграшки, аудіо записи пісень, пелеринки жовтого кольору.

Хід заняття

Повернулися всі діти. - У нас сьогодні наче свято,

Гостей зібралося багато

Тепер на мене подивіться і веселенько посміхніться.

Посміхніться всім навколо – небу, сонцю, людям

тоді обов'язково день веселим буде.

Посміхніться мені, один одному.

Ранок добрий наступив, діти посміхаються.

Тож давайте всі гарненько разом привітаємось

Скажемо «Доброго ранку», ось які ви молодці. (Привітання дітей з гостями). - Я сьогодні вас малята хочу запросити в гості до казкового пісочку, до казкової пісочниці. Ви хочете в гості до казкового пісочку? А ви знаєте, що пісочок складається з багатьох маленьких піщиночок, на яких ми з вами зараз і

перетворимося. Ми будемо маленькими піщинками.

(Перетворення у піщинки.)

-А давайте з вами пригадаємо, як треба поводитись з пісочком. Щоб він на нас не ображався . Пісочок розкидати можна? А до ротика можна брати ? А на малят, на друзів своїх можна кидати? Щоб пісочок не ображався треба з ним поводитися дуже гарно.

(Підходимо до пісочниці).

- Давайте привітаємося з нашим другом-пісочком. Покладемо свої долоньки і скажемо йому «Доброго ранку , пісочку». А ви чуєте пісочок теж привітався, але дуже тихо. Малята, а який пісочок – сухий чи вологий? А якщо він сухий, то ще він який ? Сипучий. Так. (Діти демонструють властивості сухого піску – набирають пісок у руки і сиплють). А м'який чи твердий? (Відповіді дітей). Ще діти, пісочок шершавий, тому що складається з багатьох піщинок – і маленьких і більших. Давайте це відчуємо долоньками. (Діти долоньками досліджують властивості піску – шороховатість). - А тепер давайте полоскочем пісок? (Діти пучками пальців перебирають пісок). -А тепер зробимо на піску відбитки наших долоньок. (Діти роблять відбитки долоньок). - Молодці, діти. А наш пісочок приготував для вас подарунок, давайте свої пальчики зануримо у пісочок і пошукаємо свої подарунки. (Діти шукають подарунки і кожен називає , що він знайшов). - Що в тебе, Богданка? А якого кольору? А тепер давайте розкладемо наші іграшки по тарілочкам також кольору.

Дидактична гра « Підбери за кольором».

- Діти, давайте пригадаємо, коли ми погралися у пісочку, що потрібно нам зробити? (Витирання рук вологими серветками). -Діти, а давайте пригадаємо. Хто нас вранці зустріча, загляда в віконечко? А яке сонечко? (Відповіді дітей)

Фізхвилинка «Подивись на небо»

А зараз давайте заплющимо оченята і уявимо, що полетіли до сонечка. Ось ми і зустрілися з сонечком. Погляньте, ось воно. Діти яке сонечко? (Відповіді дітей)

). -Але чого ж ще не вистачає у сонечка? Діти, як ви думаєте? (Відповіді дітей) - Звичайно, промінців. Тож давайте домалюємо сонечку промінці

Художньо-естетична діяльність. Малювання «Домалюємо сонечку промінці» (нетрадиційна техніка – малювання піском). Пропоную дітям домалювати пляшкою-олівцем, в якому пісок жовтого кольору, промінці для сонечка.

Пісенька «Сонечко»

Діти, яке в нас стало сонечко? Ще красивіше, ще веселіше, ще тепліше, яке зігріє всіх вас дітки, і наших гостей. Діти, ви на занятті були активними, старанними і за це сонечко дарує вам солодкий сюрприз.

Вправа «Чарівний мішечок».

Від імені сонечка дарую дітям мішечок з апельсинами. Діти по черзі дістають сюрприз. - Діти, що ви знайшли в мішечку? (Апельсини). Кого вони вам нагадують? (Сонечко). Так, дійсно, апельсин круглий, жовтенький як сонечко. Смакуйте, діти і пригощайте своїх друзів. Хай кожен день приносить вам радість, і рідко десь блукає сум, А настроїм буде тільки гарний, а серце чистим і ясним. На згадку про нас ми нашим гостям подаруємо сонечка.

ІНТЕГРОВАНЕ ЗАНЯТТЯ З ДІТЬМИ РАННЬОГО ВІКУ «ВЕСНЯНІ КВІТИ»

Мета : розширити знання дітей про пори року, ознайомлювати з ознаками весни; продовжувати вчити відповідати на запитання реченнями; розвивати виразність мови; заохочувати дітей до слухання віршів про квіти, бджілок; відтворювати вірш, виразно вимовляючи всі звуки; формувати вміння створювати малюнки нетрадиційним методом ; формувати елементарні технічні навички образотворення; закріплювати назви кольорів ; розвивати інтерес до естетичних та художніх об'єктів природного довкілля; виховувати естетичні почуття, зацікавленість зображувальною діяльністю.

Матеріал: муляжі квітів, площинна бджілка, шапочки - наголівники бджілок; доріжка із слідами, гуашеві фарби (червоного , жовтого, рожевого кольору), ватман із зеленим фоном , вологі серветки, пляшечки. музичний супровід, подарунок – горнятко меду

Хід заняття

– Малята, погляньте до нас завітали гості. Давайте з ними привітаємося і подаруємо їм свої посмішки.

Доброго ранку, рідний наш дім, доброго ранку, гостям усім. Доброго ранку, сонечку ясному, доброго ранку, садочку прекрасному. - А тепер посміхнемося один одному . Молодці , дітки. Дітки, а чи гарний у вас настрій , веселий ? А коли гарний настрій, то завжди кудись хочеться піти чи поїхати. Дітки, ви любите подорожувати? (Відповіді дітей) - Сьогодні я вас запрошую у подорож. Ми з вами помандруємо на чарівну галявину. Підете зі мною? Ось і чудово. Щоб дійти до чарівної галявини, нам потрібно пройти ось по цим слідочкам, які і приведуть нас до гарного місця. Рухлива гра «По доріжці, по слідочках». Діти разом з вихователем мандрують по доріжці зі слідочків та потрапляють на «квіткову галявину». - А ось і чарівна галявина. Прийшла весна і на галявині розквітли гарні квіти. Розгляньте їх і

помилуйтеся, які вони гарні. Скільки квітів на галявині? (Багато) - Якого кольору квіти? (Червоні, рожеві, жовті) - Які квіти за величиною? (Великі і малі) . Максимко, покажи великі квіточки. Якого вони кольору ? Віталінка, покажи маленьку, якого вона кольору ? Молодці.
- Ой, а хто це літає серед квітів?

(Бджілка)

Бджілка весело літає, квітам очки розтуляє.

Каже: «Квіти, годі спати, я прийшла медок збирати!».

Дітки, а як каже бджілка. Молодці.

- Що бджілка хоче робити? (Бджілка хоче збирати медок) - Ось яка бджілка-трудівниця на чарівній галявині літає. А давайте і ми, діти, перетворимося зараз на бджілок і весело пограємося. Хочете? (одягаємо дітям шапочки - наголівники бджілок) .

-На кого ми перетворилися ? (На бджілок)

Весною квіти розцвітають, на казку схожим все стає,

Метелики навкруг літають, бджола між квітами снує. -

Скільки стало бджілок? (Бджілок стало багато) - Давайте, «діти-бджілки», візьмемо в руки ці чудові весняні квіточки і весело потанцюємо з ними.

Діти виконують танцювальні рухи під музику А.Гроссу « Маленька Бджілка ».

Молодці, як гарно ви танцювали. А тепер, будь ласка, присядьте на подушечки і відпочиньте трішки. - Бджілка щось говорить мені на вушко. А сказала вона, що дуже рада, що завітала до нас сьогодні . що з вами зустрілася , і побачила ці чудові квіти. Діти, у нашої бджілки є багато подружок - бджілок і вона хоче їм показати такі красиві весняні квіти. Давайте і ми також порадуємо наших бджілок, намалюємо їм гарні весняні різнокольорові квіти і подаруємо їх. Згодні? - Що ми будемо малювати? (Квіти) - Якого кольору квіти ми намалюємо? (Червоного, жовтого, рожевого) - Кому подаруємо свої квіти? (Квіти подаруємо бджілкам) - Дітки, ми вже вміємо малювати пензликом, пальчиком,

штампами, долонькою , а сьогодні давайте спробуємо малювати квіточки чарівною пляшечкою.. Хочете спробувати? - Тоді дивіться, діти, і ти, бджілко, дивись, як потрібно малювати.

Демонструю техніку малювання пляшечкою. -

Акуратно вмочаємо дно бутылочки у фарбу (колір на вибір) і прикладаємо її посередині аркуша. Ось яка гарна квіточка вийшла. Якого кольору вийшла квіточка? Бджілці теж подобається квіточка, яку я намалювала. А вам, дітки, подобається? - Що я намалювала? (Квіточку) - Якого кольору квіточка? (Квіточка червоного кольору) - Я намалювала квіточку червоного кольору - Але перед тим як малювати , давайте ми спочатку розбудимо, розворушимо наші пальчики на долоньках, щоб малюнки вийшли гарні, а квіточки - веселі.

Пальчикова гімнастика

Наші ручки - як квіточки, пальчики - як пелюсточки, Сонце прокидається, квіточки розкриваються, Бджілко, бджілко,покружляй, з квіток меду назбирай!

- Ось тепер ви справді готові до малювання. Діти, зверніть, будь ласка, увагу: на столику стоїть фарба. Якого кольору ці фарби? (Діти називають) - Давайте закотимо акуратно рукавички, як ми це завжди робимо перед малюванням, одягнемо фартушки. І ось, ви вже готові до праці. (Діти малюють під тиху і спокійну музику, вихователь допомагає, заохочуючи їх до самостійної роботи.)

(Аналізуючи малюнки дітей). - Даня, що ти намалював? Якого кольору твоя квіточка? На яку квітку схожа твоя квіточка, Даринка ? - Бджілко, тобі сподобались квіточки дітей? (Бджілка милується) - Зараз ми побачимо, яка у нас вийшла чудова різнокольорова галявина з весняних квітів. Скільки квіточок на галявині? (Багато) Якого кольору квіти? (Квіти червоного, синього, рожевого кольору) Кому ми подаруємо наші квіти? (Квіти подаруємо бджілкам)

- Молодці, діти! А бджілка має для вас сюрприз: за те, що ви так гарно і старанно малювали квіти для її подружок, вона хоче вас пригостити смачним

медком, який дуже корисний для здоров'я . Тож ходімо, помиємо ручки з милом і поласуємо медком. А бджілці що скажемо за гостинці? (Дякуємо) А що скажемо на прощання? (До побачення, прилітай до нас ще!)